

ISHR
BM SÖZLEŞME MEKANİZMALARI
REHBERİ

Haziran 2022

ISHR

**INTERNATIONAL SERVICE
FOR HUMAN RIGHTS**

EDİTÖR EKİP

2022 yılında The International Service for Human Rights (ISHR) için Vincent Ploton tarafından revize edilmiştir.

ÇEVİRİ

2022 yılında The International Service for Human Rights (ISHR) tarafından revize edilmiştir.

GRAFİK DİZAYN

Cara Pittendrigh

TELİF HAKKI VE DAĞITIM

Telif hakkı © 2022. The International Service for Human Rights.

Bu yayındaki materyaller, ISHR tamamen kabul edildiği sürece eğitim, öğretim veya diğer ticari olmayan amaçlar için çoğaltılabilir. ISHR tamamen kaynak olarak kabul edildiği sürece, bu yayını dağıtabilir ve web sitenizden ona bağlantı ISHR tamamen kaynak olarak kabul edildiği sürece, bu yayını dağıtabilir ve web sitenizden ona bağlantı verebilirsiniz. Bu yayının hiçbir bölümü, telif hakkı sahiplerinin önceden açık izni olmaksızın herhangi bir ticari amaçla çoğaltılamaz.

SORUMLULUK REDDİ

Bu yayında yer alan bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak için her türlü çaba gösterilmiş olsa da, ISHR bu yayının herhangi bir şekilde kullanılmasından veya rapor edilen bilgilerdeki olası hatalardan doğabilecek hiçbir garanti vermez ve hiçbir yasal sorumluluk kabul etmez. Karşılaşabileceğiniz hataları düzeltmekten mutluluk duyuyoruz. Bu nedenle lütfen bize bildirin: info@ishr.ch

TEŞEKKÜRLER

The International Service for Human Rights, belgenin revizyonuna verdiği destekten ötürü Etkiniz AB Programına teşekkür eder. Bu yayının içeriğinden yalnızca yazarlar sorumludur ve içeriğin proje sponsorlarının görüşlerini yansıttığı düşünülemez.

TÜRKÇE ÇEVİRİ- SORUMLULUK REDDİ

Bu belgenin İngilizce orijinal metni, The International Service for Human Rights (ISHR) tarafından kaleme alınmıştır. Belgenin Türkçe tercümesi, Etkiniz EU Programı kapsamında Avrupa Birliği'nin mali desteği ile yapılmıştır. İçerik Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır. Çeviriden kaynaklanabilecek herhangi bir hatadan ya da görsellerde veya resimlerde yapılan herhangi bir değişiklikten ISHR sorumlu tutulamaz.

The International Service for Human Rights (ISHR), insan hakları savunucularını destekleyerek ve insan hakları standartlarıyla sistemlerini güçlendirerek bu hakları destekleyen ve koruyan bağımsız, uluslararası bir sivil toplum örgütüdür. ISHR bunu araştırma, savunuculuk, izleme, koordinasyon ve kapasite geliştirmenin stratejik bir bileşimiyle başarıyor.

BM Sözleşme Mekanizmaları Rehberi, BM insan hakları anlaşma organları sistemini ve bu sistemin sivil toplum katılımı için sunduğu fırsatları daha iyi anlamak isteyenler için bir araçtır.

BM Sözleşme Mekanizmaları ve bu mekanizmalarla nasıl etkileşime geçeceğinize ilgili daha fazla bilgi için insan hakları savunucularının saha çalışmalarında daha büyük etki yaratmak üzere BM'ye yönelik savunuculuk becerilerini güçlendirmeye yardım eden ISHR Akademi e-öğrenme platformunu ziyaret edebilirsiniz. ISHR Akademi'ye farklı dillerde ve mobil telefonlarınız üzerinden erişebilirsiniz. <https://academy.ishr.ch/learn/treaty-bodies>

Etkiniz, Uluslararası İnsan Hakları Çerçevesi'ne (UİHÇ) uyumun izlenmesi için sivil toplum kuruluşlarını (STÖ'ler), ağları, platformları ve sivil inisiyatifleri destekleyen bir programdır. Program, Avrupa Birliği tarafından aday ülke-lerdeki sivil toplumu güçlendirmek için uygulanan Sivil Toplum Aracı (CSF 2017) kapsamında finanse edilmektedir. Ocak 2019'da başlayan 6,5 yıllık program, sivil toplumun izleme kapasitesini geliştirmeyi amaçlıyor. Etkiniz AB Programı, Türkiye'deki STÖ'leri UİHÇ'ye uyumun izlenmesi, raporlanması ve savunuculuk konularında desteklemektedir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR		I
1. BÖLÜM	SÖZLEŞME MEKANİZMALARI NELERDİR?	3
	Sözleşmeler nedir?	3
	Sözleşme mekanizmalarının yetkileri nelerdir?	4
	Tablo 1: Uluslararası Sözleşmeler ve İlgili Sözleşme Mekanizmaları	5
	Sözleşme mekanizmalarının yapısı	7
	Sözleşme mekanizmaları	8
	İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (IAOKK)	8
	Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK)	8
	İnsan Hakları Komitesi (İH Komitesi)	9
	Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (KKAÖK)	9
	İşkenceye Karşı Komite (İKK)	9
	İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi (İÖAK)	10
	Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK)	10
	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi (GİK)	10
	Engelli Kişilerin Hakları Komitesi (EKHK)	10
	Zorla Kaybedilme Komitesi (ZKK)	11
	Tablo 3: Mekanizmaların Yapıları ve Oturumları	13
2. BÖLÜM	SÖZLEŞME MEKANİZMALARI NE YAPAR?	14
	Raporların Ele Alınması	14
	Devlet Raporunun Hazırlanması	15
	Oturum Öncesi Hazırlık	17
	Ek Bilgi Kaynakları	19
	İlgili Ülkeyle Diyalog	20
	Nihai Gözlemlerin ve Tavsiyelerin Verilmesi	21
	Nihai Gözlem ve Tavsiyelerin Takibi	22
	Bireysel Bildirimler	24
	Tablo 3: Şikayet Prosedürleri	26
	Soruşturma prosedürü	32

	Erken uyarı ve acil eylem prosedürü	33
	Genel yorumlar/ tavsiyeler	34
	İH Komitesi ve İKK Özel İncelemeleri	34
	Tablo 4: Sözleşme Mekanizmalarının Faaliyetleri	36
3. BÖLÜM	STÖ'LER SÖZLEŞME MEKANİZMALARIYLA NASIL ETKİLEŞİME GEÇEBİLİR?	37
	Raporların Ele Alınması	37
	Devlet raporunun hazırlanması	37
	STÖ girdileri ve raporlar	38
	Mali - ESKHK incelemesinden önce yazılı STÖ girdileri ve incelemeye STÖ katılımı	38
	Meksika - İşkenceye Karşı Komiteye (İKK) alternatif STÖ raporu	39
	Tablo 5: Yazılı Bilgiler İçin Teslim Tarihleri	40
	Sözleşme mekanizmasının oturumuna katılım	40
	İnternet Yayını	41
	Brifingler	41
	STÖ Koalisyonları ve Koordinasyon	43
	Tavsiyelerin Takibi	43
	Bireysel Bildirimler	44
	Diğer Prosedürlere Bilgi Sunumu	44
	Genel Yorumlar/Tavsiyeler	45
	Misillemeler	45
4. BÖLÜM	DiĞER BM MEKANİZMALARIYLA İŞBİRLİĞİ	48
	Evrensel Periyodik İnceleme	47
	Özel Usullerle İşbirliği	49
5. BÖLÜM	SÖZLEŞME MEKANİZMASI SİSTEMİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ	50
	Sözleşme Mekanizması Sisteminin Güçlendirilmesi	50
	TERİMLER SÖZLÜĞÜ	57

KISALTMALAR

Uluslararası sözleşmeler ve ihtiyari protokoller

İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
İKS	İşkenceye ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele veya Cezalandırmaya Karşı Uluslararası Sözleşme
CEDAW	Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
MSHUS	Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi
IAOKUS	Her Türü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
ESKHUS	Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
ÇHS	Çocuk Haklarına dair Sözleşme
GİHUS	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
EKHK	Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme
ZKEUS	Tüm Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
MSHUS-İP1	MSHUS'ne Ek İhtiyari Protokol (bireysel şikayetlere dair)
MSHUS-İP2	Ölüm cezasının yasaklanmasına yönelik MSHUS'ne Ek İkinci İhtiyari Protokol
İKS-İP	İKS'ne EK İhtiyari Protokol
CEDAW-İP	CEDAW'a Ek İhtiyari Protokol
EKHS-İP	EKHS'ne Ek İhtiyari Protokol
ESKHUS-İP	ESKHUS'ne Ek İhtiyari Protokol
ÇHS-İP-SÇ	Silahlı çatışmalarda çocuklara dair ÇHS'ne Ek İhtiyari Protokol
ÇHS-İP-ÇS	Çocukların satışı, çocuk pornografisi ve çocuk fuhuşuna dair ÇHS'ne Ek İhtiyari Protokol
ÇHS-İP-İP	İletişim prosedürüne dair ÇHS'ne Ek İhtiyari ProtokolEk İhtiyari Protokol

Sözleşme Mekanizmaları

İKS	İşkenceye Karşı Komite
İÖAK	İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi
KKAÖK	Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi
IAOKK	İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi
ESKHK	Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
GİK	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi
ÇHK	Çocuk Hakları Komitesi
İH Komitesi	İnsan Hakları Komitesi
EKHK	Engelli Kişilerin Hakları Komitesi
ZKK	Zorla Kaybedilme Komitesi

Diğer

ECOSOC	Ekonomik ve Sosyal Konsey
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
UİHK	Ulusal insan hakları kurumu
BMİHYK	İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

Sözleşmeler nedir?

1948 yılında kabul edilen **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)**, kaynağı Birleşmiş Milletler (BM) Şartı olan "insan hakları" fikrini geliştirmiş ve ilk defa sistemli hale getirmiştir. İHEB'nde sıralanan çeşitli medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar daha sonra ayrıntılandırılmış ve Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS) ve Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ESKHUS) olmak üzere iki bağlayıcı sözleşmenin kapsamına alınmıştır.

İHEB ve bu iki sözleşme birlikte uluslararası insan hakları korumanın asgari standardını oluşturmakta ve Uluslararası İnsan Hakları Yasası olarak anılmaktadır.

Bu sözleşmeleri, (ırk ayrımcılığı) gibi daha belirgin sorun temalarına veya (kadınlar, çocuklar, göçmen işçiler veya engelli bireyler) gibi daha savunmasız grupların korunmasına odaklanan çok sayıda uluslararası insan hakları sözleşmesi takip etmiş ve yeni sözleşmeler Uluslararası İnsan Hakları Yasasıyla teminat altına alınan tek tek hakları temelden desteklemiş veya içeriğini genişletmiştir.

Sözleşmeler birer uluslararası hukuk aracıdır. Bir sözleşme, o sözleşmeye taraf olan Devletlere bağlayıcı yasal yükümlülükler getirir. Devletler sözleşmelere onları onaylayarak taraf olurlar, yani devletler kendi iradeleriyle sözleşmenin hükümlerinin bağlayıcılığını kabul etmiş olurlar. Böylelikle taraf devletler sözleşmenin hükümlerine uymaya ve hükümleri uygulamaya uluslararası hukuk altında yükümlü olur. Bu da taraf devletin iç hukukunun sözleşme hükümlerine uyumlu olması ve bu hükümlerle hiçbir şekilde çelişemeyeceği anlamına gelir.

Bazı durumlarda devletler, onayladıkları sözleşmelerin belirli maddelerine çekince koyabilirler. Eğer ilgili maddeye konulan çekince kabul edilebilir bulunursa, söz konusu devletin ilgili hükmü yerine getirme yükümlülüğü kalkar. Ancak çekince ilgili sözleşmenin ruhuna aykırı bulunursa kabul edilemez sayılır ve ilgili hüküm söz konusu devleti bağlar.

Bazı uluslararası insan hakları sözleşmeleri ihtiyari protokollerle genişletilmiştir. Bu protokoller belirli bir alanda korumayı artırabilir veya daha fazla izleme veya bireysel bildirimlerin alınmasını sağlayan ek prosedürler içerebilir. İhtiyari protokollerin bağlayıcı olması için, devletlerin bunları sözleşmeleri onayladıkları biçimde ayrıca onaylaması gerekmektedir.

Ana uluslararası insan hakları sözleşmeleri, İHEB'nde güvence altına alınan hükümlerden ilham aldıkları için bazen 'temel' sözleşmeler olarak anılır. Şu an yürürlükte olan dokuz temel uluslararası insan hakları sözleşmesi aşağıdakilerdir:

- Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (IAOKUS)
- Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ESKHUS)
- Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS)
- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)
- İşkenceye ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele veya Cezalandırmaya Karşı Uluslararası Sözleşme (İKS)
- Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (GİHUS)
- Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme (EKHK)
- Tüm Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (ICPED)

Bu sözleşmelerin ülkelere göre onaylanma durumu BMİHYK internet sitesinde mevcuttur: <http://indicators.ohchr.org>.

Sözleşme mekanlarının yetkileri nelerdir?

Sözleşme mekanizmaları devletlerin yukarıda değinilen uluslararası insan hakları sözleşmelerinden kaynaklanan uluslararası yükümlülüklerine uyumunu ve bunları yerine getirmesini izleme ve teşvik etme amacıyla oluşturulmuştur.

Sözleşme mekanizmaları bağımsız uzmanlardan oluşan, taraf devletlerin dokuz temel insan hakları sözleşmelerini ve bunların ihtiyari protokollerini uygulamasını izleyen uluslararası komiteledir.

Her bir uluslararası sözleşmenin uygulanması onunla ilgili komitece taraf devletlerin raporlar, sivil toplum örgütlerinin (STÖ) sağladığı bilgiler ve diğer ilgili kaynaklar temelinde izlenir (bkz. **Tablo 1**). Şu anda dokuz temel uluslararası insan hakları sözleşmesinin ve bir ihtiyari protokolün uygulanmasını izleyen 10 sözleşme mekanizması vardır. Sözleşme mekanizmaları ilgilendikleri sözleşmece teminat altına alınan hakların ihallerini inceleyebilir, önerilerde bulunabilir, tek tek vakaları inceleyebilir ve durumu zaman içerisinde izleyebilirler. Sözleşme mekanizmalarını kendilerine has kılan unsur, sağladıkları detaylı ve odaklı inceleme seviyesidir. Tüm BM insan hakları mekanizmaları arasında bir sorunun detaylarına derhal inen ve bağlayıcı uluslararası insan hakları normlarını temel alan çözümler önerebilenler sözleşme mekanizmalarıdır.

TABLE I ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE İLGİLİ SÖZLEŞME MEKANİZMALARI

SÖZLEŞME MEKANİZMASI	YETKİ KAYNAĞI SÖZLEŞME	İNTERNET SAYFASI (BMİHYK)	E-MAIL / TELEFON NO
Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK)	Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)	https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx	E-mail: crc@ohchr.org Tel: +41 22 917 91 41
Engelli Kişilerin Hakları Komitesi (EKHK)	Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi (EKHS)	https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crpd/pages/crpdindex.aspx	E-mail: crpd@ohchr.org Tel: +41 22 917 9703
Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK)	Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ESKHUS)	https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/pages/cescrindex.aspx	E-mail: cescr@ohchr.org Tel: +41 22 917 90 00
Göçmen İşçiler Komitesi (GİK)	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (GIS)	https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CMW/Pages/CMWIndex.aspx	E-mail: cmw@ohchr.org Tel: +41 (0) 22 917 9335
İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (IAOKK)	Her Türü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme (IAOKK)	https://www.ohchr.org/en/hrbodies/cerd/pages/cerdindex.aspx	E-mail: cerd@ohchr.org Tel: +41 22 917 9757
İnsan Hakları Komitesi (İHK)	Medeni ve Siyasal Haklara Dair Uluslararası Sözleşme (MHSUS)	https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx	E-mail: ccpr@ohchr.org Tel: +41 22 917 92 61
İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi (İÖAK)	İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezalandırmaya Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol (İKS-İP)	https://www.ohchr.org/en/hrbodies/opcat/pages/opcatindex.aspx	E-mail: opcat@ohchr.org Tel: +41 22 917 97 44
İşkenceye Karşı Komite (İKK)	İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezalandırmaya Karşı Sözleşme (İKS)	https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CAT/pages/catindex.aspx	E-mail: cat@ohchr.org Tel: +41 22 917 97 06
Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (KYAÖK)	Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)	https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/pages/cedawindex.asp	E-mail: cedaw@ohchr.org Tel: +41 22 917 9443
Zorla Kaybedilme Komitesi (ZKK)	Tüm Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Yönelik Uluslararası Sözleşme (ZKS)	https://www.ohchr.org/en/hrbodies/ced/pages/cedindex.aspx	E-mail: ced@ohchr.org Tel: +41 22 917 91 89

İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK) tüm komitelerin işlerinde onlara yardımcı olarak, sözleşme mekanizmaları için fiili bir sekreteryaya görevi görür.

Her bir sözleşme mekanizması BMİHYK'nin Cenevre'de bulunan İnsan Hakları Anlaşmaları Biriminde çalışan personel ekiplerince doğrudan desteklenir. Belirli bir sözleşme mekanizmasıyla etkileşime geçmeyi planlıyorsanız, birim dahilinde o sözleşme mekanizmasının sekreteryesinin yöneticisi hakkında bilgi sahibi olmak yararlı bilgiler edinmek açısından faydalıdır.

BMİHYK İnsan Hakları Sözleşmeleri Birimi sözleşme mekanizmalarına hukuki uzmanlık, araştırma ve analiz yardımı gibi pek çok alanda destek sağlar. Raporlar için araştırmalara yardımcı olur, bireysel bildirimleri işler ve taslağını hazırlar ve basın açıklamaları yapar. Aynı zamanda sözleşme mekanizmalarının lojistik gereksinimlerini ve gündemlerini düzenlemede yardımcı olur.

BMİHYK aynı zamanda bireysel bildirimlerin özetlerini hazırlar. Bunlar kamuya açık değildir. Sivil toplum tarafından periyodik incelemeler için sağlanan girdilerin özetleri artık hazırlanmamaktadır, bundan dolayı uzun raporlar sunan STÖ'lerin girdilerinin özetlerini de sunmaları tavsiye edilir.

BMİHYK ekibi çalışmalarını sınırlı kaynaklarla sürdürmektedir. Örneğin, bildirim kabul eden sekiz sözleşme mekanizması adına bireysel bildirimler ve acil eylem talepleriyle ilgilenen BMİHYK Dilekçe ve Acil Eylem Bölümünün 20'den az personeli vardır. Bu durum, yıllık yalnızca 250 bireysel bildirim işleme kapasitesi olmasına rağmen incelenmeyi bekleyen 1500'ün üzerinde bireysel şikayetin birikmesinde etkili olmuştur.

Sözleşme mekanizmalarının oturumlarına dair, bilgi sunma çağrıları ve teslim tarihlerini de içeren düzenli güncellemeler için, OHCHR Treaty Bodies Weekly Update (BMİHYK Sözleşme Mekanizmaları Haftalık Güncelleme) yayınına da içeren [OHCHR Civil Society Weekly Update \(BMİHYK Sivil Toplum Haftalık Güncelleme\)](#) yayınına üye olabilirsiniz.

Aynı zamanda BMİHYK'ni [sosyal medyada](#) takip edebilirsiniz.

Sözleşme mekanizmalarının yapısı

Sözleşme mekanizmalarının üyeleri insan hakları alanında yetkinlikleri kabul edilmiş ve ilgili sözleşmelerde belirtildiği biçimiyle “yüksek ahlaki itibara sahip” veya “tarafsızlığıyla bilinen” bağımsız uzmanlardır¹. Her ne kadar sözleşme mekanizmalarının üyeleri devletler tarafından seçilse de, resmi makamı olmayan bağımsız bireyler olarak çalışmalarını ve görevlerini mutlak tarafsızlık ve nesnellikle gerçekleştirmeleri gerektiğini belirtmekte yarar vardır. Sözleşme mekanizmalarının, BM İnsan Hakları Konseyi veya BM Güvenlik Konseyinin gibi siyasi veya devletler arası mekanizmaların aksine özerk uzman mekanizmalar olarak görev yapmaları amaçlanmıştır.

İnsan hakları sözleşme mekanizmalarının üyelerinin bağımsızlığına ve tarafsızlığına dair Addis Ababa Rehber İlkeleri² komite üyelerinin tarafsızlığını sağlamaya yönelik bir dizi ilke ve pratik adım sunar. Rehber İlkeleri uygulama sorumluluğu tek tek sözleşme mekanizmalarına aittir. Mekanizmalardan pek çoğu rehber ilkeleri benimsemiş veya usul kurallarına dahil etmiştir.

Sözleşme mekanizmaları komitelerinde yer alan üye sayısı 10 ila 25 arasında değişmektedir (bakınız aşağıda **Tablo 2**). Üyeler her bir sözleşme için taraf devletlerce kendi vatandaşları arasından aday gösterilir ve seçilir. Üyelerin görev süresi dört yıl olup, tekrar seçilme hakları vardır. Bir komitenin üyelerinin yansı iki yılda bir tekrar seçilir. Üç sözleşme mekanizmasının (İÖAK, ZKK, EKHK) üyeliği azami iki yıl olarak sınırlanmış olup, diğer komiteler şu anda komite üyelerinin tekrar seçilmesine yönelik bir sınırlama uygulamamaktadır³.

Tüm sözleşme mekanizmalarının üyelerinin seçiminde eşitlikçi coğrafi dağılımın yanı sıra farklı hukuk sistemlerinin ve kültürlerinin yeterli temsiline sağlanması gerekmektedir. Ancak resmi bir coğrafi kota sistemi bulunan tek sözleşme mekanizması ESKHK'dir⁴.

Sözleşme mekanizmalarının üyelerine ücret ödenmemekle birlikte üyeler komite toplantıları için Birleşmiş Milletler'den ödenek veya harcırah almaktadır.

1 Daha fazla bilgi için bakınız:

www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/TreatyBodies.aspx

2 Addis Ababa Rehber İlkeleri (HRI/MC/2012) sözleşme mekanizması başkanlarının 2012 yılında gerçekleştirilen 24. toplantısında geliştirilmiştir.

3 <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/electing-treaty-body-members>

4 ECOSOC Kararı 1985/17

Sözleşme mekanizmaları

• Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (IAOKK)

Kurulan ilk sözleşme mekanizması olarak 1970 yılında çalışmalarına başlayan IAOKK, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesinin uygulanmasını gözetir (IAOKUS). BM Genel Kurulunun Üçüncü Komitesine katılan devletlerin sözleşmenin uygulamaya yeterli vurgu yapılmaksızın etkili olamayacağı görüşünden dolayı sözleşmenin uygulanmasını izlemek için bir komite oluşturulmasına dair husus doğrudan IAOKUS'nde yer almıştır. Bu, diğer sözleşme mekanizmalarının oluşturulmasına emsal teşkil etmiştir. IAOKK, yılda iki toplantı gerçekleştiren ve her bir toplantısı üç hafta süren 18 uzmandan oluşur.

• Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK)

ESKHK Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin (ESKHUS) uygulanmasını izler. ESKHK, yılda iki toplantı gerçekleştiren ve her bir toplantısı üç hafta süren 18 uzmandan oluşur.

Diğer sözleşmelerin aksine ESKHUS'nde sözleşmenin uygulanmasını gözecek bir komite kurulmasına dair bir husus yer almamaktadır. Bunun yerine, BM'in ekonomik ve sosyal konularla ilgilenen başlıca organı olan Ekonomik ve Sosyal Konseye (ECOSOC⁵), periyodik raporlar aracılığıyla taraf devletlerin sözleşmeyi uygulamasını izlemesi için genel yetki verilmiştir. ECOSOC 1985 yılında devlet raporlarının incelenmesinde yardımcı olması amacıyla bir çalışma grubu oluşturmuş, bu grup 1987 yılında Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi halini almıştır. Kuruluşundaki bu belirgin fark ve ESKHK üyelerinin ECOSOC üzerinden seçilmesi dışında, rolleri ve işlevleri bakımından ESKHK ve diğer sözleşme mekanizmaları arasında büyük bir ayrılık yoktur. Yine de ESKHK'nin hukuki statüsünü "tashih ederek", komiteyi diğer sözleşme mekanizmalarına daha benzer kılmaya yönelik bazı çabalar olmuştur. 2014 yılında Genel Kurul, ECOSOC'un, üyelerin ECOSOC üzerinden seçilmesine yönelik mevcut süreci, diğer sözleşme mekanizmalarının uygulamalarında olduğu gibi taraf devletler arasında toplantısı biçiminde değiştirmesini önermiştir⁶.

⁵ BM Şartıyla kurulmuş olan ECOSOC, BM'in ekonomi, sosyal ve ilgili çalışmalarını koordine eden başlıca organı olup, uluslararası ekonomik ve sosyal konuların ele alınması ve üye devletlere ve BM sistemine yönelik politika önerilerinin oluşturulması için merkez mecrası işlevi görmektedir. Ekonomik ve sosyal konularla ilgilenmenin yanı sıra, ECOSOC'un görev tanımında "insan haklarına ve temel özgürlüklere evrensel saygıyı teşvik etmek" de yer almaktadır.

⁶ Genel Kurul Kararı 68/268 ESKHK'nin hukuki statüsünü tashih etmeye yönelik geçmişteki tartışmalar için bakınız: İHUS'ın İnsan Hakları Konseyinin 6. Oturumu sırasında yayımladığı 10 Aralık 2017 tarihli Günlük Güncelleme Notu www.escr-net.org/sites/default/files/11_december_2007_0.pdf

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol (ESKHUS-İP) 10 Aralık 2008 tarihinde BM Genel Kurulunda oybirliğiyle kabul edilmiştir. İhtiyari Protokol ESKHK'nin bir taraf devletin yetki alanında yer alan ve sözleşme kapsamında korunan haklarından herhangi birisinin ihlaline uğradığını iddia eden bireylerden ve bireylerden oluşan gruplardan bildirim kabul etmesini ve ele almasını mümkün kılar. Aynı zamanda bir araştırma prosedürü getirir.

Bundan önce ESKHK'nin bir şikayet prosedürü bulunmamaktaydı (şikayet prosedürleriyle ilgili daha fazla bilgi için [2. Bölüm](#)e bakınız). ESKHUS-İP'nün kabulü, insan hakları grupları ve akademisyenlerce on yıllarca sürdürülen kampanya ve savunudan sonra elde edilmiş bir kazanımdır. ESKHUS'ne Ek İhtiyari Protokol Mart 2009'da imza ve onaya açılmış ve 5 Mayıs 2013 tarihinde, 10 devlet tarafından onaylanmış olarak yürürlüğe girmiştir.

• *İnsan Hakları Komitesi (İH Komitesi)*

İH Komitesi⁷ Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinin (MSHUS) uygulanmasını izler ve MSHUS'ne EK Birinci İhtiyari Protokol (MSHUS-İP1) uyarınca şikayet kabul etmeye yetkilidir. İH Komitesi 1976 yılında kurulmuştur ve 18 üyesi yılda üç defa, her biri dört haftaya kadar sürebilecek biçimde toplanmaktadır. Komite şu anda oturumlarını Cenevre'de gerçekleştirmektedir.

• *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (KKAÖK)*

1982 yılında kurulan KKAÖK, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesinin (CEDAW) uygulanmasını izler ve EK İhtiyari Protokol uyarınca (CEDAW-İP) şikayet kabul etmeye yetkilidir. 23 üyesi bulunan komite her yıl üç defa, her seferinde üç haftalığına toplanmaktadır. KKAÖK şu anda Cenevre'de toplanmaktadır.

• *İşkenceye Karşı Komite (İKK)*

1987 yılında kurulan İKK, İşkenceye ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele veya Cezalandırmaya Karşı Uluslararası Sözleşmenin (İKS) uygulanmasını izler. İKK, yılda iki toplantı gerçekleştiren ve her bir toplantısı dört hafta süren 10 uzmandan oluşur. Bireysel şikayet kabul etmeye yetkili olduğu gibi İKS'nin ciddi, ağır ve sistemli ihlallerine yönelik gizli araştırmalar yapabilir.

---

7 İnsan Hakları Komitesi için İHK kısaltmasının kullanılmamasının nedeni bu kısaltmanın genellikle bir sözleşme mekanizması olmayan BM İnsan Hakları Konseyi için kullanılmasıdır.

• *İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi (İÖAK)*

İÖAK İKS'ne Ek İhtiyari Protokol (İKS-İP) uyanınca ayrı bir sözleşme mekanizması olarak İKK'nin işkenceyi önleme amacına yardımcı olarak kurulmuştur. İKS-İP'ne taraf olan tüm taraf devletlerin yetki alanlarındaki alıkoyma yerlerini ziyaret etmeye ve bundan sonra taraf devletlere yönelik tavsiyeler içeren gizli raporlar sunmakla yetkilendirilmiştir. İÖAK'nin yetkileri arasından tüm taraf devletlerde Ulusal Önleyici Mekanizmaların kurulması için tavsiyeler ve yardımda bulunmak da yer almaktadır. İÖAK, hukukçular ve forenzik bilimciler de dahil olmak üzere adalet ve alıkoyma uygulamalarıyla ilgili çeşitli alanlardan 25 bağımsız uzmandan oluşur. İÖAK ilk toplantısını 2007 yılında gerçekleştirmiştir.

• *Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK)*

1982 yılında kurulan KKAÖK, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesinin (CEDAW) uygulanmasını izler ve EK İhtiyari Protokol uyanınca (CEDAW-İP) şikayet kabul etmeye yetkilidir. 23 üyesi bulunan komite her yıl üç defa, her seferinde üç haftalığına toplanmaktadır. KKAÖK şu anda Cenevre'de toplanmaktadır.

• *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi (GİK)*

GİK, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmenin (GİHUS) uygulanmasını izler. İlk oturumunu Mart 2004'te gerçekleştirmiştir. Şu an yılda iki kez toplanan komite, 14 bağımsız uzmandan oluşur.

• *Engelli Kişilerin Hakları Komitesi (EKHK)*

Genel Kurul tarafından 2006 yılında kabul edilen Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme uyanınca kurulan EKHK, sözleşmeden kaynaklanan insan hakları yükümlülüklerinin uygulanmasını izlemekle yetkilidir. EKHK görevini yerine getirirken taraf devletlerin sunduğu periyodik raporları değerlendirir.

Sözleşmeye ek ihtiyari protokol EFHK'nin bireyler ve gruplar adına şikayetleri kabul etmesine ve ele almasına olanak tanır ve sözleşmenin ağır ve sistemli ihlallerine yönelik iddiaların komite tarafından gizlilik içinde araştırılmasını sağlar.

Araştırmalar, devletin onayıyla ilgili ülkeye ziyaretler aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Sözleşme ve Ek İhtiyari Protokolü 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 18 üyeden oluşan komitenin ilk toplantısı Şubat 2009'da gerçekleşmiştir.

- **Zorla Kaybedilme Komitesi (ZKK)**

2006 yılında benimsenen Tüm Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (ZKEUS) uyanca Zorla Kaybedilme Komitesi (ZKK) kurulmuştur. ZKK 10 üyeden oluşur. Periyodik raporları ve bireysel Şikayetleri ele almanın yanı sıra saha araştırmaları gerçekleştirebilme ve yaygın ve sistemli zorla kaybedilmeleri Genel Kurul'un dikkatine sunmakla yetkilendirilmiştir. ZKK yılda iki defa toplanır.

© UN Photo: Eskinder Debebe

TABLO II MEKANİZMALARIN YAPILARI VE OTURUMLARI

SÖZLEŞME MEKANİZMASI	YETKİ KAYNAĞI SÖZLEŞME	OTURUM SAYISI VE SÜRESİ	SÖZLEŞME MEKANİZMASI	
			DÖNEM	YER
ÇHK	18	Her yıl 3'er haftalık 3 oturum Her oturumun derhal ardından 1 haftalık oturum öncesi çalışma grubu toplantısı yapılarak bir sonraki oturum için sorun ve soru listeleri oluşturulur.	Ocak, Haziran ve Eylül	Cenevre
EKHK	18	Her yıl 2. oturum; ilk oturum 3,5-4 haftalık, ikinci oturum 3 haftalıktır Her oturumun derhal ardından 1 haftalık oturum öncesi çalışma grubu toplantısı yapılarak bir sonraki oturum için sorun ve soru listeleri oluşturulur.	Mart-Nisan ve Ağustos-Eylül	Cenevre
ESKHK	18	Her yıl 3'er haftalık 2 oturum Her oturumun derhal ardından 1 haftalık oturum öncesi çalışma grubu toplantısı yapılarak bir sonraki oturum için sorun ve soru listeleri oluşturulur.	Mayıs ve Kasım	Cenevre
GİK	14	Her yıl 2 oturum; Nisan oturumu 2 haftalık, Eylül oturumu 1 haftalıktır	Nisan ve Eylül	Cenevre
IAOKK	18	Her yıl 3'er haftalık 2 oturum	Şubat ve Ağustos	Cenevre
İH Komitesi	18	Her yıl 4'er haftaya kadar sürebilen 3 oturum	Mart, Temmuz ve Ekim	Cenevre
İKS	10	Her yıl 4'er haftalık 2 oturum	Mayıs ve Kasım	Cenevre
İÖAK	25	Her yıl 1'er haftalık 3 oturum	Şubat, Haziran ve Kasım	Cenevre
KKAÖK	23	Her yıl 3'er haftalık 3 oturum. Her oturum öncesi 3-5 günlük CEDAW-İP oturumu Her oturumun derhal ardından 1 haftalık oturum öncesi çalışma grubu toplantısı yapılarak bir sonraki oturum için sorun ve soru listeleri oluşturulur.	Şubat, Temmuz ve Ekim	Cenevre
ZKK	10	Her yıl 2'şer haftalık 2 oturum	Mart ve Eylül	Cenevre

Taraf devletlerin sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesini izleme işlevlerini yerine getirebilmeleri için sözleşme mekanizmalarının çok sayıda faaliyet gerçekleştirme yetkisi vardır.

Tüm sözleşme mekanizmaları (İÖAK hariç):

- Taraf devletlerce sunulan **raporları** kabul eder ve ele alır
- Devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımcı olmak amacıyla **nihai gözlemler/tavsiyeler** sağlar
- İlgili sözleşmelerini hükümlerini hem esas hem usul olarak yorumlayan **genel yorumlar/tavsiyeler** hazırlar

Bazı sözleşme mekanizmalarının aşağıdakiler gibi ek işlevler yerine getirme yetkisi vardır:

- **Bireysel** bildirimleri ele alma
- Devletler-arası **şikayetleri** ele alma
- Bilgi **soruşturması** gerçekleştirme veya başlatma
- Ülke ziyaretleri aracılığıyla **araştırma** yapma

*Bu işlevler ve faaliyetler aşağıda daha detaylı olarak ele alınacaktır ve bu bölümün sonunda bulunan Tablo 3'te özetlenmiştir.

Raporların ele alınması

Tüm sözleşme mekanizmaları (İÖAK hariç) taraf devletlerin periyodik incelemesini gerçekleştirme yetkisine sahiptir. Devletler uluslararası insan hakları sözleşmelerinden birine taraf olduklarında, ilgili sözleşme mekanizmasına bir **başlangıç raporu** ve bunu takiben **periyodik raporlar** sunmakla yükümlüdür. Periyodik rapor kabul etme hükmü bulunmayan tek komite ZKK'dir. Periyodik raporlar, taraf devletlerin ilgili sözleşmede belirlenen zaman aralıklarında sunmakla yükümlü oldukları raporlardır.

Raporlama sürecinin temel amacı sözleşme mekanizmalarının devletin sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini uygulama seviyesini incelemektir.

Devlet raporunun hazırlanma sürecinin ideal olarak o ülkede insan hakları sorunlarının değerlendirilmesi, tartışılması ve daha fazla ilgilenilmesi gereken sorun ve alanların tespit edilmesi için bir fırsat yaratması beklenir.

2019 yılında İnsan Hakları Komitesiyle başlayarak, sözleşme mekanizmaları kademeli olarak Sabit ve Öngörülebilir İnceleme Döngülerini benimsemeye yönelmişlerdir⁸. Bu sürecin amacı, Evrensel Periyodik İnceleme sürecinde de olduğu gibi taraf devletlerin ne zaman inceleneceğine dair son derece gerekli görünürlüğü ve öngörülebilirliği sağlamaktır. Haziran 2022'de tüm sözleşme mekanizmaları öngörülebilir inceleme takvimi oluşturma konusunda anlaşmıştır. Periyodik inceleme gerçekleştiren komiteler (ESKHK, İH Komitesi, İAOKK, KKAÖK, İKK, ÇHK, EKHK ve GİK) tam incelemeler için aralarında takip incelemeleri gerçekleştirecek sekiz yıllık inceleme döngüleri oluşturacaklardır⁹. Şu an için döngünün uygulanmasının nasıl gerçekleşeceği tam olarak bilinmemektedir. Bunun başlıca nedenleri Covid-19 pandemisinin raporlama süreçlerinde yol açtığı uzun süreli aksamalar ve artan sayıda devletin pandemi sırasında ve sonrasında incelemelerinin ertelenmesi talebidir.

Raporlama sürecini kullanarak devlet yükümlülüklerinin izlenmesi aşağıda listelenen çok sayıda aşamayı içerir (ancak her sözleşme mekanizması tüm aşamaları takip etmez):

- Ulusal seviyede devlet raporunun hazırlanması
- **Sözleşme mekanizmalarınca** raporun değerlendirilmesi için oturum öncesi hazırlıklar
İlgili sözleşmelerini hükümlerini hem esas hem usul olarak yorumlayan **genel yorumlar/tavsiyeler** hazırlar
- Kamuya açık bir toplantıda taraf devletle yapıcı diyalog içerisinde raporun ele alınması
- **Nihai gözlemlerin** ve **tavsiyelerin** verilmesi
- Nihai gözlemlerin **uygulanmasının takip edilmesi**

*Bu aşamalar aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

Devlet raporunun hazırlanması

Ulusal düzeyde devlet raporunun hazırlanması sıklıkla çeşitli bakanlıklardan ve kamu kuruluşlarından girdileri de içeren bir hükümet sürecidir. Ancak rapor aynı zamanda ulusal insan hakları kurumları (ÜİHK'lar), STÖ'ler ve sivil toplumla geniş çaplı işişareyle hazırlanarak süreç mümkün olduğunca kapsamlı ve kapsayıcı hale getirilmelidir.

8 <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr/predictable-review-cycle>

9 Sözleşme mekanizması başkanlarının 34. toplantısı (30 Mayıs- 3 Haziran) sonuç bildirgesi. Bkz.

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCHAIRPERSONS%2fMCO%2f34%2f34020&Lang=en

Kapsamlı bir rapor ideal olarak, devletin insan hakları yükümlülüklerini uygulamak için hem mevzuat hem politika seviyesinde ulusal çabalara; devletin yükümlülüklerini yerine getirme yönünde elde ettiği ilerlemeye ve yükümlülüklerini yerine getirirken karşılaştığı zorluklara ve devletin uygulamayı iyileştirmeye yönelik niyetlerine dair bilgiye yer vermelidir.

Genel Kurul BMİHYK'nden¹⁰ bu amaca yönelik uygulanan ve halihazırda bazı devletlerin raporlarını zamanında sunmasını sağlamış olan özel bir program kapsamında devletlere, raporlama yükümlüklerini de dahil olmak üzere sözleşme yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için danışmanlık hizmetleri, teknik destek ve kapasite geliştirme sağlamasını talep etmiştir¹¹.

Devlet raporu için rehber kurallar ve format

Her ne kadar devlet raporları için gereksinimler her bir sözleşmenin ilgili kurallarına göre farklılık gösterse de, tüm raporlar için temel format benzerdir. Ancak, başlangıç ve periyodik raporların sunulmasına yönelik rehber kurallar genelde farklıdır. Yukarıda bahsedilen, Genel Kurul tarafından başlatılan devletlerin kapasitesini geliştirme programı kapsamında BMİHYK, sözleşme mekanizmalarına raporlama hakkında çevrimiçi de erişilebilen detaylı bir eğitim paketi sunmaktadır¹².

Sözleşme mekanizmaları devlet raporlarının hem formatı hem de içeriğine yönelik rehber kurallar hazırlamışlardır. Rehber kuralların oluşturulmasındaki başlıca amaçlar devlet raporlarının hazırlanmasına yardımcı olarak raporların istikrarlı ve tam olmasını sağlamak ve ilgili ülkedeki insan hakları durumuna ilişkin kapsamlı bir genel bakış elde etmektir. Farklı sözleşme mekanizmaları buna yönelik farklı rehber kurallar geliştirmişlerdir. Bu kurallar, örneğin aşağıdakileri gerektirebilirler:

- İlgili sözleşmenin her bir maddesine göre raporlama
- İlgili madde kümelerine göre raporlama
- Komite tarafından hazırlanan hazırlanan ve önceden bildirilen sorulara göre raporlama
- Bazı maddeler kapsamında daha detaylı sorular sorulması
- Sunulacak bilgiler konusundaki kararın devlete bırakılması

---

10 Genel Kurul Kararı 68/268 (2014)

11 BMİHYK'nin kapasite geliştirme programı hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/treaty-body-capacity-building-programme>

12 <https://www.ohchr.org/en/publications/ohchr-training-package-reporting-united-nations-human-rights-treaty-bodies>

Bire ülkeye ilişkin, temel bilgi ve sayılar, siyasi ve hukuk sistemi ve diğer ilgili veriler gibi genel bilgiler tüm sözleşme mekanizmalarına sunulan raporlarda bulunmalıdır. Devletlerin raporlama yükünü azaltmak ve devlet raporlarının uzunluğunu azaltmaya yardımcı olmak adına sözleşme mekanizmaları tüm sözleşme mekanizmalarına aynı biçimde sunulabilecek bir temel belgenin kullanılmasına izin vermektedir. 42.400 sözcük sınırı bulunan bu "ortak temel belge" tüm sözleşme mekanizmalarını ilgilendiren bilgileri içerir ve devlet raporlarında ilk bölüm olarak yer alır. Ortak temel belgenin güncel tutulması sorumluluğu taraf devlete aittir.

Ortak temel belgede aşağıdaki bilgiler yer alır:

- İnsan haklarının uygulanmasına yönelik olgusal ve istatistik verileri de içeren detaylı arka plan bilgisi ve insan haklarının korunması ve desteklenmesine yönelik genel çerçeve
- Tüm sözleşme mekanizmalarını ilgilendiren temel haklara yönelik benzer hükümler

Ortak temel belge sözleşmeye özgü devlet raporuyla ilgili ilgili sözleşme mekanizmasına sunulur. Sözleşmeye özgü raporda ilgili bilgiler ilgili sözleşmenin maddeleri altında yer alır. Son yıllarda ortak temel belgelerin daha az kullanılmaya başladığını belirtmek gerekir.

Oturum öncesi hazırlık

Tüm sözleşme mekanizmaları, devlet raporlarının incelenmesine hazırlık amacıyla bazı faaliyetler gerçekleştirirler.

Oturum öncesi çalışma grupları

Bazı sözleşme mekanizmalarının ana oturumu gerçekleşmeden oturum öncesi çalışma grubu toplanır. Oturum öncesi çalışma grubunun amacı sonraki oturumlar için bir sorunlar ve sorular listesi hazırlamaktır (ÇHK, EKHK, ESKHK, KKAÖK). ESKHK'nin kamuya ve STÖ'lerin katılımına açık çalışma grubu dışında kalan çalan grupları genelde kapalı toplanırlar. İnceleme sırası gelmiş devletler hakkında rapor sunmuş olan STÖ'ler ÇHK'nin oturum öncesi çalışma grubuna katılmaya davet edilebilir; KKAÖK ve EKHK ise sorunlar listesi hazırlanacak ülkelere dair çalışmalar yürüten STÖ'leri oturum öncesinde komite üyelerine briefing vermesi için davet edebilir.

Sorunlar ve Sorular Listesi

Tüm sözleşme mekanizmaları (İÖAK hariç) oturumdan önce incelenen devletler hakkında sorunlar listesi (SL) ve sorular hazırlar.

SL'ler, (IAOKK bunu 'temalar listesi' olarak adlandırmaktadır) söz konusu devleti ilgilendiren belirli insan hakları sorunlarına yönelik soru kümeleri olup, genelde ilgili sözleşmenin yapısını takip ederler. SL'ler, sözleşme mekanizmasının raporunu incelemesi sırasında soracağı soruların içeriğini ve odağını gösterdiklerinden devletin incelemeye hazırlanmasına yardımcı olur. Listenin oluşturulma ve kullanım pratikleri sözleşme mekanizmasına göre farklılık göstermektedir.

Liste aynı zamanda devlete sözleşme mekanizmasının raporunu incelemesi sırasında soracağı soruların içeriğini ve odağını gösterebilir. Tüm sözleşme mekanizmaları (IAOKK hariç) devletin soru ve soru listelerine raporun mekanizma tarafından ele alınmasından önce yazılı cevap vermesini talep eder.

Devletin SL'ne yanıtları, özellikle de önemli bilgilerin devlet raporunda eksik olduğu durumlarda ek bir bilgi kaynağı işlevi görebilir. Örneğin, bir devlet raporunun ele alınması tesliminden itibaren bir yıl veya daha uzun sürebileceğinden, bazı bilgiler güncel olmayabilir. Sorunlar ve sorular listesi sözleşme mekanizmasının raporda bulunmayan konuyla ilgili ve daha detaylı bilgi elde etmesi için bir fırsat olabilir. Yanıtlar, sözleşme mekanizmaları tarafından devlet raporunun genel oturumda ele alınması sürecinde ek bilgi olarak kullanılacaktır.

Raporlama Öncesi Sorunlar Listesi (RÖSL)

Bazı sözleşme mekanizmaları biriken incelemeler ve devlet raporlarında yaşanan gecikmelere karşı yeni ve tercihe bağlı basitleştirilmiş bir raporlama prosedürü sunmaktadır. İlk defa İKS tarafından Mayıs 2007'de sunulan raporlama prosedürü uyarınca devlet raporunun sunulmasından önce sözleşme mekanizması bir raporlama öncesi sorunlar listesi (RÖSL) sunarak raporlama sürecini başlatır. RÖSL tercihe bağlı bir raporlama prosedürüdür. Amacı, devletlerin hem bir rapor sunmak hem de ardından sorunlar listesine yanıt hazırlamak gereksinimini kaldırarak raporlama sürecini basitleştirmek ve kolaylaştırmaktır. RÖSL yönteminin uygulandığı durumlarda devletin SL'ye yanıtı periyodik raporu teşkil etmektedir. Bu yöntemi kullanmayı tercih eden devletler iki belge (rapor ve SL'ye yanıt) yerine yalnızca bir belge (RÖSL'ne yanıt) sunmaktadır. RÖSL prosedürü devletlerin sözleşmelerden kaynaklanan raporlama yükümlülüklerine uygun ve daha odaklı raporlar üretmesini sağlar. RÖSL komitelerin daha önce benimsedikleri nihai gözlemler ve BM ve STÖ raporları dahil olmak üzere diğer mevcut bilgilerden yararlanılarak hazırlanır.

ÇHK, EKHK, ESKHK, GİK, İKK ve KKAÖK, basitleştirilmiş raporlama prosedürü seçeneğini sunmaktadır.

Bazıları için bu seçenek devletin belli bir sözleşme altında başlangıç raporunu sunmasını takip eden periyodik raporlar için geçerlidir. IAOKK raporları beş yıldan uzun süre gecikmiş devletlere basitleştirilmiş raporlama prosedürünü sunarken 10 yıl ve daha uzun süre gecikmiş devletlere öncelik verir.

İH Komitesi 2019 yılından bu yana incelenen tüm devletler için basitleştirilmiş raporlama prosedürünü kendiliğinden geçerli kılmıştır. İsteyen devletler basitleştirilmiş prosedüre katılmamayı seçebilir. Tüm diğer sözleşme mekanizmalarında basitleştirilmiş raporlama prosedürünün geçerli olması için devletler bu prosedüre katılmayı seçmelidir.

Ülke raportörlerinin rolü

EKHK, ESKHK, GİK, IAOKK ve KKAÖK her devlet raporu için bir ülke raportörü atamaktadır. ÇHK rapor başına en fazla iki, İKS iki, ZKK ise iki veya daha fazla sayıda ülke raportörü atamaktadır. İH Komitesi ve ÇHK her devlet raporu için üç ila altı üyeden oluşan ve üyelerinden biri sorunlar listesini hazırlamaya yönelik genel sorumluluğu taşıyan ülke raportörü olan bir "ülke görev komitesi" atamaktadır.

Ülke raportörü veya görev komitesinin rolü, devlet raporunu kapsamlı biçimde inceledikten sonra taraf devlete sunacakları sorunlar ve sorular listesini hazırlamaktır. Bu kişiler raporu sözleşme mekanizmasına sunan devlet delegasyonuna sorular sorulmasında öncü rol oynar ve sıklıkla nihai gözlemlerin ilk taslağını hazırlamakla da görevlidir.

Ek bilgi kaynakları

Devlet raporu ve sorun ve sorular listelerine yanıtların yanı sıra, sözleşme mekanizmaları, ÜHK'lar, ulusal, bölgesel veya uluslararası STÖ'ler ve diğer sivil toplum aktörlerinden de bilgi edinir. STÖ'lerin sözleşme mekanizmalarına bilgi sunması için BM akreditasyonuna sahip olmalarına gerek yoktur. STÖ'lerin nasıl bilgi sunabileceğine dair detaylı açıklama 3. Bölümde verilmiştir.

Ulusal STÖ'lerin raporları devlet raporlarını inceleyen sözleşme mekanizmaları için özellikle önemlidir çünkü bu raporlar belirli bir ülkedeki insan hakları durumu hakkında alternatif bir bilgi kaynağı sağlamaktadır.

Her ne kadar belirli temalar üzerine çalışma yürüten STÖ'ler uzmanlık alanlarına odaklı raporlar sunmayı tercih edebilirse de, STÖ raporları genelde devlet raporuyla aynı formatı kullanır ve ilgili sözleşmenin her maddesine ilişkin derinlemesine ve kapsamlı bilgi sunar.

Böylece, STÖ raporları sundukları bilgileri devlet raporundaki bilgileri teyit etmek ve karşılaştırmak için kullanan sözleşme mekanizması üyelerinin kolaylıkla yararlanabileceği faydalı araçlardır.

Bunun yanı sıra ilgili sözleşme mekanizmasının sekreteryası söz konusu ülkedeki durumla ilgili BM sisteminde ve başka kaynaklarda bulunan tüm bilgileri içeren bir ülke dosyası hazırlar.

Genellikle içeriği gizli tutulan ek bilgiler, BM Çocuk Fonu (UNICEF), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi BM uzman kuruluşları tarafından sunulabilir.

İlgili ülkeyle diyalog

Cenevre'de toplanan sözleşme mekanizmalarının genel oturumları genelde BMİHYK'ne ev sahipliği yapan Palais Wilson binasında yapılır. Sözleşme mekanizmasının ülke raporunu kamuya açık bir oturumda ele alması sözleşme mekanizması uzmanları ve ilgili devlet arasında sorunları, çözümleri, en iyi uygulamaları, ek uygulama alanlarını ve sözleşmede geçen hakların uygulanmasının başka yollarını hesaba alan yapıcı (veya etkileşimli) diyalog için fırsat sunar. **'Yapıcı diyalog'** terimi sürecin yargılayıcı olmadığını vurgulamak amacıyla tüm sözleşme mekanizmalarınca benimsenmiştir.

Sözleşme mekanizması uzmanları ve devlet delegasyonu arasındaki **diyalogun temelinde** yalnızca devlet raporu değil, aynı zamanda (standart prosedürün kullanıldığı durumlarda) incelemelerden önce taraf devlete iletilen sorunlar ve sorular listesi ve devletin yanıtları da yer alır.

Yapıcı diyaloga hazırlık amacıyla, ilgili sözleşme mekanizmasının sekreteryası (BMİHYK) tarafından, BM sistemi, UİHKları, STÖ bildirimleri ve UNICEF, BMMYK, ILO ve DSÖ gibi devletlerarası kuruluşların genelde gizli olarak paylaştıkları bilgiler gibi farklı kaynaklardan yararlanılarak ülkedeki durum hakkında ilgili bilgileri içeren bir derleme rapor hazırlanabilir. Bunun yanı sıra ilgili sözleşme mekanizmasının BMİHYK sekreteryası söz konusu ülkedeki durumla ilgili BM sisteminde ve başka kaynaklarda bulunan tüm bilgileri içeren bir ülke dosyası hazırlar.

Taraf devletler genelde raporlarının sözleşme mekanizmaları tarafından ele alınması sırasında hazır bulunacak bir delegasyon gönderirler, ancak çevrimiçi de katılabilirler. Delegasyonlar Cenevre'deki daimi temsilciliklerin temsilcilerinden ve/veya bakan veya devlet görevlilerinden oluşabilir.

Bilgilendirme konuşmasının ardından genelde ülke rapörtörü veya ülke görev komitesiyle başlayarak komite üyeleri yorum veya gözlemlerini aktarır ve delegasyona sorularını yöneltir.

Yapıcı diyalogun biçimi her bir sözleşme mekanizmasının kendi uygulamalarına bağlıdır.

- İH Komitesi delegasyonlardan MSHUS'nin ilk yarısını kapsayan sorunlar listesinin ilk yarısına yanıtlarını sunmalarını istedikten sonra komite üyeleri devlet delegasyonunun yanıtlayacağı sorularını sorar. Delegasyon daha sonra MSHUS'nin ikinci yarısını kapsayan sorunlar listesinin ikinci yarısını yanıtlar ve süreç önceki gibi devam eder.
- IAOKK oturumlarında ise, devlet delegasyonunun giriş yorum-l arından sonra ülke rapörtörü ülke raporunun değerlendirmesini yapar ve ek sorular sorabilir. Devamında komite üyeleri delegasyo-na bir dizi soru sorar, delegasyon genelde bu sorulara yanıtlarını ancak ertesi gün verir.
- ZKK oturumlarında da önce tüm komite üyelerinin sorunlarını sorması ve delegasyonun yanıtlaması yöntemi uygulanır.
- ÇHK, ESKHK ve KKAÖK delegasyonların ilgili sözleşmelerindeki madde kümelerine göre soruları yanıtlamasını bekler ve yeni bir kümeye geçmeden önce delegasyonun önceki kümedeki tüm soruları yanıtlaması gerekir.

İstisnai durumlarda, devlet raporunu sunmamışsa, sözleşme mekanizması o ülkede sözleşmenin uygulanmasını devlet raporu olmaksızın incelemeyi seçebilir. Sözleşme mekanizması uygulamanın kapsamını STÖ'ler, BM kuruluşları vb. diğer kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında inceleyebilir. Bu durumda sözleşme mekanizması ana oturum sırasında taraf devletin yanıtlaması için sorunlar ve sorular listesi hazırlar. İnceleme devlet delegasyonunun katılımı olmadan dahi gerçekleşebilir. Uygulamada sıklıkla görüldüğü üzere, sözleşme mekanizmalarının inceleme prosedürüne başvurma ihtimali devletlerin, aksi takdirde inceleme prosedürü kapsamına gireceklerine dair bilgilendirilmelerinden kısa süre sonra periyodik raporlarını ilgili komiteye sunmaya teşvik etmektedir.

Nihai gözlemlerin ve tavsiyelerin verilmesi

Devlet raporlarının sözleşme mekanizmalarınca ele alınması sonucunda devlete yönelik nihai gözlemler ve tavsiyeler geliştirilir¹³. Normalde nihai gözlemlerin taslak metninin hazırlanmasından ülke rapörtörü sorumludur. Taslak metinler sözleşme mekanizmaları tarafından kapalı toplantıda tartışılır ve benimsenir¹⁴.

13 Tüm sözleşme mekanizmalarının nihai gözlemleri için bakınız: <https://uhri.ohchr.org/en/>

14 Nihai gözlemler metni 10.700 sözcük sayısı sınırına uymalıdır (Genel Kurul kararı 68/268).

Nihai gözlemler insan hakları yükümlülüklerinin uygulanmasını daha ileri **taşımak için rehberlik etmeleri** amacıyla verilir, ancak yasal olarak bağlayıcı değildirler. Nihai gözlemler aşağıdakileri içerebilir:

- Taraf devletin yükümlülüklerini yerine getirmek adına attığı **olumlu adımların tanınması**
- Devletin sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesi için daha fazla eylem gerektiren **sorunlu alanların tespiti**
- Devletin insan hakları standartlarını uygulamasını iyileştirmek için atabileceği **pratik adımlar**
- Nihai gözlemlerin **uygulanmasının takibi**

Nihai gözlemler sıklıkla yasa, politika ve programlarda değişiklikler yapılmasını, uygulamayı sağlayacak kurum veya organların kurulmasını ve ilgili başka tedbirleri tavsiye eder.

Sözleşme mekanizmaları, nihai gözlemlerin ilgili ülkede yaygın biçimde paylaşılarak ülkedeki tüm ilgili aktörler tarafından uygulanmalarının desteklenmesini teşvik eder. Sivil toplum ve diğer aktörler devletin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirme çabalarını desteklemede önemli bir rol oynayabilir.

Nihai gözlemlerin benimsenmesiyle birlikte raporun incelenmesi son bulur. Nihai gözlemler genelde sözleşme mekanizması oturumunun sonunda veya kısa bir süre sonra BMİHYK'nin internet sitesi üzerinden kamuya paylaşılır, ancak kamuya açıklanmadan önce genelde ilgili devlete iletilir.

İnsan hakları yükümlülüklerinin uygulanması zaman içerisinde gelişen bir süreçtir ve birbirini takip eden periyodik raporlar devletlere sözleşme mekanizmaları daha önceki nihai gözlem ve tavsiyeleri nasıl takip ettiklerine dair bilgi sunmak için bir fırsat sunar.

Nihai gözlem ve tavsiyelerin takibi

Sözleşme mekanizmalarının nihai gözlem ve tavsiyelerin takip edilmesi bir ülkedeki fiili insan hakları durumunun iyileştirilmesi için vazgeçilmezdir. Devletler insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmede birincil sorumluluğa sahiptir. Ancak STÖ'ler dahil olmak üzere diğer aktörler bu süreçte önemli bir rol oynayabilir.

Sözleşme mekanizmaları tavsiyelerinin devletler tarafından uygulanmasını izlemek amacıyla farklı prosedürler geliştirmişlerdir.

Bu metin kaleme alındığı sırada, sözleşme mekanizmaları periyodik incelemeler kapsamındaki öngörülebilir inceleme döngüsünün sekiz yılda bir gerçekleşeceği ve dört yıl geçtikten sonra ara takip gerçekleştirileceği konusunda anlaşmışlardır. Bunun uygulamada ne denli başarılı olacağı henüz bilinmemektedir ¹⁵.

Uygulamada nasıl işleyeceği henüz kesinlik kazanmamış olan öngörülebilir inceleme döngülerinin benimsenmesinden önce tüm sözleşme mekanizmaları (İÖAK hariç) devletlerin incelemeyi takip eden 12 ila 24 ay arasında takip raporları sunmasını talep etmekteydi. Sözleşme mekanizmaları devletlerden inceleme tavsiyelerine ne derece uyduklarına dair, 'öncelikli' veya acil olarak belirlenmiş tavsiyelere (inceleme sonucu verilen nihai gözlemler içinden iki ila beş arasındaki gözleme) odaklanan bilgi talep etmekteydi ¹⁶.

Takip için seçilen tavsiye sayısı sözleşme mekanizmasına ve ülke incelemesine göre farklılık göstermekle birlikte, genelde en az iki ve en çok beş tavsiye belirlenir. Öncelikli (veya acil) nihai gözlem ve tavsiyeler sonndan bir önceki paragrafta belirtilir.

Çoğu sözleşme mekanizması bir veya daha fazla sayıda üyesine takiple ilgili belirli sorumluluklar vermiştir. Takip raportörleri ve takip koordinatörleri belirlemişler veya devlet incelemesinden sorumlu ülke raportörlerine takip sorumlulukları vermişlerdir. Sorumlu kişinin yetkileri arasında genelde sözleşme mekanizmasının tavsiyelerini uygulamak adına devletlerin aldığı tedbirleri izlemek ve sözleşme mekanizmasının yıllık raporunda takip prosedürünün etkinlik ve uygulamaları hakkında bilgi vermek bulunur. Dahası, EKHK, IAOKK, İH Komitesi, İKS, KKAÖK ve ZKK'nin internet sitelerinde özel takip bölümleri bulunmaktadır ¹⁷.

Bazı sözleşme mekanizmaları, özellikle de İH Komitesi, STÖ gibi aktörlerin daveti üzerine takip ziyaretleri gerçekleştirerek tavsiyelerin ulusal benimsenmesini ve takibini desteklerler .

Sözleşme mekanizmaları tavsiyelerinin devletler tarafından uygulanmasını izlemek amacıyla farklı prosedürler geliştirmişlerdir ¹⁸.

---

15 Sözleşme mekanizması başkanlarının 34. toplantısı (30 Mayıs- 3 Haziran) sonuç bildirgesi. Bkz. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCHAIRPERSONS%2fMCO%2f34%2f34020&Lang=en

16 Nihai gözlemlerin takibi be devlet uyumuna not verilmesi hakkında daha fazla bilgi için bakınız: https://academy.ishr.ch/upload/resources_and_tools/TBs_Tips_Treaty_Body_Follow_up_and_Grading_System.pdf

17 <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/follow-concluding-observations>

18 Daha fazla bilgi için bakınız: Vincent Ploton "The implementation of UN treaty body recommendations", SUR international journal of human rights, Temmuz 2017. Erişim için: <https://sur.conectas.org/en/implementation-un-treaty-body-recommendations/>

Uygulamanın değerlendirilmesi

Komite nihai gözlemlerinin uygulanma derecesini, sivil toplumdan edinilen bilgileri de değerlendirerek analiz edecektir. Devlet uyumu na bir "not" verilir. Verilen not uyum seviyesini en üstten en alta, hatta komitenin tavsiyelerinin aksine eylemlere kadar belirtir.

Bazı sözleşme mekanizmaları A'dan E'ye harfle not verirler, bu durumda A notu en üst seviye uyumu belirtmektedir. Diğerleri ise "kısmen uygulanmış", "tamamen uygulanmış", "uygulanmamış" değerlendirmelerini kullanırlar.

Takip için diğer araçlar

Sözleşme mekanizmaları devletlere tavsiyelerini takip etmeleri ve uygulamaları amacıyla baskı yapmak için çeşitli stratejiler kullanabilirler. Örneğin, BM insan hakları mekanizmaları arasında yalnızca sözleşme mekanizmalarının, devletlerin tavsiyelerine uyum seviyesini ölçmek için kullandıkları ve kamuya açıkladıkları bir notlama sistemi vardır. Verilen notlar çevrimiçi erişilebilen taraf devletlere takip mektuplarında bulabilirsiniz. Ulusal STÖ'ler, özellikle de taraf devletlerin tavsiyelere uymadaki başarısızlıklarını gösterdikleri durumlarda bu notların yaygın olarak bilinmesini sağlayabilir. Bu notlar ulusal medya veya sosyal medya aracılığıyla yaygınlaştırılabilir veya Evrensel Periyodik İnceleme veya bölgesel insan hakları mekanizmaları gibi kardeş mekanizmalarda savunuculuk için kullanılabilir.

Bireysel bildirimler

Sekiz sözleşme mekanizması, ilgili sözleşmelerince korunan hak veya hakların ihlallerine dair bildirim veya **'başvuru'** olarak da bilinen şikayetleri kabul etmektedir¹⁹.

Bireysel şikayetlerin iletilmesine yönelik prosedür sözleşmenin bir maddesinde yer alabilir veya sözleşmeye ek ihtiyari protokollerle getirilmiş olabilir (bkz. Tablo 3). Örneğin, ÇHK, EKHK, ESKHK, İH Komitesi ve KKAÖK ilgili ihtiyari protokoller uyanınca şikayetleri ele alabilmektedir. IAOKK, İKK ve ZKK bireysel bildirimleri devletlerin, IAOKUS'nin 14. maddesi, İKS'nin 22. maddesi ve ZKEUS'nin 31. maddesi altında gereken beyanları yapmış olması durumunda kabul edebilmektedir. Her bir sözleşme mekanizması için şikayet prosedürü küçük değişiklikler göstermektedir. Her prosedür hakkında detaylı bilgiye BMİHYK internet sitesinden ulaşılabilir.

19 İÖAK ve şikayet mekanizması henüz yürürlüğe girmemiş olan GİK hariç tüm sözleşme mekanizmaları şikayet kabul etmektedir.

Devletinizin herhangi bir sözleşmeyi onaylayıp onaylamadığına ilişkin bilgiye BMİHYK BM Sözleşme Mekanizmaları Veri Tabanı üzerinden erişebilirsiniz. Veri tabanında ülkenizi bulduktan sonra devletinizin onaylama statüsünün yanı sıra bireysel şikayet prosedürü ve araştırma prosedürlerini onaylama statüsünü de görebilirsiniz.

Bir devlete ilişkin bir **şikayetin** herhangi bir sözleşme mekanizmasına bildirilmesi için iki temel **koşulun gerçekleşmiş olması gerekir:**

- Devlet ilgili **sözleşmeyi onaylamış olmalıdır**, ve/veya
- Devlet ihtiyari protokolü onaylayarak veya ilgili sözleşmenin ilgili maddesince gereken beyanda bulunarak **sözleşme mekanizmasının yetkili olduğunu açıkça tanımış olmalıdır**

Buna ek olarak, bazı sözleşme mekanizmaları şikayetlerin tamamlanması için resmi bir **zaman kısıtlaması** uygulamaktadır²⁰. Örneğin IAOKK, iç veya uluslararası hukuk yollarının kapanmasının üzerinden altı aydan fazla geçtiği halde bildirilen şikayetleri kabul etmemektedir. Resmi zaman kısıtlamaları açıklanmış olmasa bile, şikayetlerin iç hukuk yolunun kapanmasını takiben bir an önce bildirilmesi önerilir.

Devletin sözleşme mekanizmasının bireysel şikayetleri ele almaya yetkisini tanıdığı durumlarda, sözleşme mekanizması haklarının ihlal edildiğini iddia eden herhangi bir **bireyden**, veya onlara yazılı onamını vermiş veya yazılı onamını veremeyecek durumdaki bireyler adına herhangi bir üçüncü kişiden şikayetleri ele alabilir. Bazı durumlarda (ÇHK, EKHK, ESKHK, IAOK ve, KKAÖK) hakları ihlal edilmiş **birey gruplarınca** veya onlar adına şikayetler de bildirilebilmektedir.

Taraf devletin sözleşme mekanizmasının tavsiyelerini uygulaması ve şikayet sahibine uygun çözüm sağlaması beklenir. Devletlerin sözleşme mekanizmalarının kararlarına, görüşlerine veya verdikleri tavsiyelere uymasını sağlayan bir mekanizma bulunmamaktadır. Ancak araştırmalar sözleşme mekanizmalarınca devletlere verilen tavsiyelerin önemli bir kısmının en azından kısmen de olsa takip edildiğini ve bireysel şikayetlere yönelik sözleşme mekanizması kararlarının neredeyse çeyreğinin devletlerce uygulandığını göstermektedir²¹.

20 Tek tek sözleşme mekanizmalarının bireysel şikayet uygulamaları için bakınız: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/individual-communications>

21 Kate Fox Principi "Implementation of decisions under treaty body complaints procedures – Do states comply? How do they do?", Ocak 2017. Erişim için: <https://hr.un.org/sites/hr.un.org/files/editors/u4492/Implementation%20of%20decisions%20under%20treaty%20body%20complaints%20procedures%20-%20Do%20states%20comply%20-%20202015%20Sabbatical%20-%20Kate%20Fox.pdf>

TABLO 3 ŞİKAYET PROSEDÜRLERİ

SÖZLEŞME MEKANİZMASI	ŞİKAYET PROSEDÜRÜ
İH KOMİTESİ	MSHUS Birinci Ek İhtiyari Protokol (MHSUS-İP1)
IAOKK	IAOKUS, 14. Madde
İKK	İKS, 22. Madde
KKAÖK	CEDAW Ek İhtiyari Protokol (CEDAW-İP)
GİK	GİHUS, 77. madde (henüz yürürlüğe girmemiştir)
EKHK	EKHK Ek İhtiyari Protokol (EKHK-İP)
ESKHK	ESKHUS Ek İhtiyari Protokol (ESKHUS-İP)
ÇHK	ÇHŞ Ek İhtiyari Protokol (ÇHS-İP)
ZKK	Sözleşmenin 31. Maddesi

Raporlama Öncesi Sorunlar Listesi (RÖSL)

Bireysel bir bildirimde bulunabilmek için sözleşme mekanizmalarına göre değişiklik gösteren kabul kriterleri yerine getirilmelidir.

Aşağıda sözleşmelerde belirtilen kabul kriterlerine genel bir bakış verilmiştir (geçerli kriterler için ilgili sözleşmeye bakınız):

- Eğer şikayette bulunan kişi iddiaya konu ihlalin mağduru değilse, başvuran mağurdan kendi adına başvuruda bulunabilmesi için yetkilendirme veya onam almış olmalıdır. Ancak başvuru sahibinin başvurunun gerçekleşmesi için mağurdan yetkilendirme almasının neden mümkün olmadığına dair ikna edici savlar öne sürdüğü bazı durumlarda bu kurala istisna getirilebilir. İsimsiz şikayetler bildirilemez, ancak BMİHYK'nden mağdurların açık isimleri yerine yalnızca baş harflerini yayımlamasını talep edebilirsiniz.
- Şikayet sahibi tüm iç hukuk çözümlerini tüketmiş olmalıdır. Bunun anlamı şikayet sahibinin şikayetini iç hukuk sistemi üzerinden takip etmeye çalışmış olmasıdır. Şikayet sahibinin iç hukuk çözümlerinin ölçüsüzce uzun süreceği veya bu belirli durumda etkili olmayacağını ispatlayabildiği durumlarda bu kurala istisnalar mümkündür.
- Benzer biçimde şikayet, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu veya Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu gibi herhangi başka bir uluslararası veya bölgesel uzlaşma mekanizmasınca ele alınma sürecinde olmamalıdır. Bazı sözleşme mekanizmaları bunlara ek olarak şikayetin başka herhangi bir uluslararası mekanizma tarafından ele alınmaması şartını da getirmişlerdir. Bu şart, yargı süreçleri olmadıkları için BM Özel Usullere bildirimleri kapsamaz.

Bildirim biçemi ve içeriği

Sözleşme mekanizmaları yazılı biçimde bildirilen şikayetleri ele alır; sözel veya görsel işitsel kanıtları kullanmaz. Bildirimler genel olarak BM'nin resmi dillerinden birinde, yani **Arapça, Çince, Fransızca, İngilizce, İspanyolca** veya **Rusça** dillerinde yapılmalıdır. BMİHYK başvuru sahiplerinden dosya veya özetleri İngilizce sunmalarını talep edebilir.

Artık tüm şikayet mekanizmaları başvuru sahiplerinin, rehberlik notu da içeren aynı birleştirilmiş şikayet formunu kullanmasını gerektirmektedir²².

• **Şikayet formu:** <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/PUAS-online-form-E.docx>

• **Rehberlik notu:** <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/Guidance-note-for-complaints-form-E.docx>

Genel **şikayet içeriğinde** aşağıdaki bilgilere yer verilmelidir:

- Şikayetin temelini tarif edecek şekilde vaka ile ilgili bilgiler
- Şikayet sahibinin temel kişisel bilgileri
- Şikayet sahibinin üçüncü bir kişi olduğu durumlarda mağdurun onam verdiği kanıtı
- İlgili ülkede iç hukuk yollarının tüketilmesi için atılan adımlar
- Şikayeti herhangi başka bir uluslararası kuruluşa bildirmek için atılan adımlar
- Tercihen ihlal iddiasına konu sözleşmenin ilgili maddelerine de yer vererek şikayet sahibinin haklarının ihlal edildiği kanaatini destekleyen nedenler
- Şikayetin temellendirilmesiyle ilgili tüm belgeler (BM resmi dilleri dışında dillerdeyse veya BMİHYK'nin talebine bağlı olarak gerekli dillere çevirileriyle birlikte)

22 <https://www.ohchr.org/en/documents/tools-and-resources/form-and-guidance-submitting-individual-communication-treaty-bodies>

BİREYSEL BİLDİRİMLER İÇİN İPUÇLARI

- 1** Sözleşme mekanizmalarına isimsiz bildirim yapılamaz, mağdurun ve başvuru sahibinin kimlik bilgileri dahil edilmelidir. Bu bilgiler genellikle taraf devlete iletilir. Ancak, olası misillemeler konusunda endişeliyseniz, mağdur veya başvuru sahibi kimliklerinin kamuya açıklanmamasını talep edebilirsiniz. Bu durumda Komite kamuya açık belgelerde mağdurdan bahsedilen yerlerde baş harflerini kullanacaktır.
- 2** Sözleşme mekanizmalarına bireysel bildirimleriniz veya şikayetleriniz ve periyodik incelemelere katkılarınız için genel yorumlardaki metni kullanabilirsiniz.
- 3** Bir sözleşme mekanizmasına bireysel bildirimde bulunmadan önce hukuki tavsiye almanız önerilir. Bu yarı-hukuki bir süreçtir ve hukuki uzmanlık faydalı olacaktır.
- 4** STÖ'ler sözleşme mekanizmalarına şikayette bulunmak isteyen mağdurlara yardımcı olarak, hatta mağdurlar adına şikayette bulunarak ulusal düzeyde önemli bir rol oynayabilirler. Şikayet sahibinin hukuki danışmanlığa erişimi olmadığı ve STÖ'lerin hukuki uzmanlığı veya uluslararası insan hakları sisteminin dair uzmanlığı bulunan durumlarda bu özellikle önemlidir.
- 5** Bildirimler genel olarak BM'nin resmi dillerinden birinde, yani Arapça, Çince, Fransızca, İngilizce, İspanyolca veya Rusça dillerinde yapılmalıdır. BMİHYK başvuru sahiplerinden dosya veya özetleri İngilizce sunmalarını talep edebilir.

BİREYSEL BİLDİRİMLERİN ELE ALINMASINA DAİR PROSEDÜR

1 Sözleşme mekanizması bireysel bildirim teslim alır ve kabul kriterlerine uyup uymadığını kontrol eder.

2 Eğer bildirim kabul edilebilir bulunursa, **sözleşme mekanizması şikayeti taraf devlete iletir ve devletten şikayet hakkında** bilgi/açıklama ister.

Eğer bildirim **kabul edilemez** bulunursa, durum **şikayet sahibine** bildirilir ve süreç sona erer. Komite kararna itiraz yolu yoktur.

3 Eğer bildirim kabul edilebilir bulunursa, **sözleşme mekanizması** büyük ihtimalle **hem şikayet sahibinden hem de taraf devletten ek bilgi** talep edecektir.

Bilgi alışverişi uzun süreli bir süreç olabilir. Bazen vakalar bu aşamada, **sözleşme mekanizmasınca karar alınmaksızın çözüme** kavuşur.

4 Sözleşme mekanizması **kapalı bir oturumda iddianın haklılığını** inceler.

5 Sözleşme mekanizması **ilgili sözleşmeden kaynaklanan**, hak veya hakların ihlal edilmiş olduğu sonucuna varırsa, Komite kararını (aynı zamanda **'görüşler', 'tavsiyeler' veya 'bulgular' olarak da anılır**) **taraf devlete bildirir** ve taraf devletten kararın üç ila altı ay arasında uygulanmasını talep eder.

Eğer **sözleşme mekanizması herhangi bir ihlal** olmadığı sonucuna varırsa, karar devlete ve **şikayet sahibine aynı anda bildirilir ve süreç sona erer.**

Bireysel bildirim kararlarının takibi prosedürü

Her sözleşme mekanizmasının devletlerin bireysel bildirimlere dair kararlarını veya görüşlerini uygulamasını takip etmek için kendi prosedürü vardır (bireysel bildirim kabul etmeyen İÖAK hariç).

Sözleşme mekanizmaları genelde kararların takibini koordine etme sorumluluğu bulunan bir özel raportör veya çalışma grubu görevlendirirler.

Devletin bilgi sunmasının ardından şikayet sahibinin sunulan bilgiler hakkındaki yorumu istenir ve sözleşme mekanizması buna dayalı olarak kararının uygulanma derecesini analiz eder.

Tüm sözleşme mekanizmaları (ZKK hariç), inceleme sırasındaki nihai gözlemlerinin takibi için benimsedikleri not verme sistemine benzer bir prosedürü, devletlerin bireysel bildirimlere dair görüş ve kararlarına uyumunu ölçmek için de benimsemişlerdir. Bu takip sürecinin bir bölümü devletlerin sözleşme mekanizması kararıyla uyumunu yansıtan notların verilmesinden oluşur. Sözleşme mekanizmalarının devletlerin kararlarına uyumu ile ilgili değerlendirmeleri, ilgili sözleşme mekanizmasının internet sitesi üzerinden erişilebilen takip raporlarında ve yıllık raporlarında yer alır. Bunun yanı sıra, BMİHYK herhangi bir sözleşme mekanizmasının bireysel şikayete dair karar veya görüşünü yayabilir²³.

Bireysel bildirim kararlarının takibi prosedürü

Üçüncü Taraf Müdahaleleri (ÜTM) insan hakları vakalarıyla (yargı mekanizmaları veya kısmi-yargı mekanizmalarında) ilgili kişilere kullanışlı bilgiler sunarak hukuken sağlam kararlar elde etmelerine yardımcı olur. **ÜTM'nin süreç üzerinde kayda değer etkisi olabilir, bu sayede adil sonuçlar ve uluslararası insan hakları hukuku alanında ilerleme elde edilebilir.** Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Mekanizmalarının mevcut ve eski üyeleri, özellikle de emsallerin az sayıda olduğu veya araştırma, analiz ve bağlam hakkında daha fazla bilgi gerektiren hukuk meselelerinde ÜTM'nin büyük ölçüde faydalı olduğunu belirtmişlerdir.

ÜTM'ler hakkında daha fazla bilgi için, İHUS'un bu konuya ayrılmış aşağıdaki kaynaklarına bakınız:

- **Kaynaklar sayfası:** <https://ishr.ch/defenders-toolbox/resources/guide-for-tpis-before-untbs/>
- **Video:** <https://youtu.be/GEwUkMR6zNc>
- **BM sözleşme mekanizmalarına yönelik ÜTM'ler hakkında rehber:**
https://ishr.ch/wp-content/uploads/2022/03/2022-ISHR-TPI-Publication-english_web.pdf

---

23 Sözleşme mekanizmalarının takip ve notlama uygulamaları ve nasıl etkileşime geçebileceğiniz için daha fazla bilgi için bakınız: https://academy.ishr.ch/upload/resources_and_tools/TBs_Tips_Treaty_Body_Follow_up_and_Grading_System.pdf

Dostane çözümler

bulundurur. Buna dair hükümler kurucu belgede (örn. İhtiyari Protokol), veya bireysel bildirim usullerine dair çalışma yönetimi veya kurallarında, veya bu belgelerin her ikisinde de bulunabilir.

Dostane çözüm kuraları:

- İKK: Bilgi Formu No.17, İşkenceye Karşı Komite, s.4 Erişim için: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet17en.pdf>
- KKAÖK: Komitenin çalışma yöntemleri (Kasım 2020), D paragrafı. Erişim için: <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/WorkingMethods.docx>
- ESKHK: İhtiyari Protokol m. 7; İhtiyari Protokol Usul Kuralları (20. kural). UN Doc E/C.12/5
- ÇHK: İhtiyari Protokol m. 9

Devletler arası şikayetler

Devletler arası şikayetler prosedürü bir devletin şikayet mekanizmalarına **başka bir devlet tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen hak ihlalleri hakkında şikayette bulunmasına olanak tanır**. Bu prosedüre başvurmak için söz konusu iki devletin de ilgili sözleşmeye taraf olması gerekir. Devletler arası şikayetlerin temeli sözleşme mekanizmaları arasında az da olsa farklılık göstermektedir. Sözleşme mekanizmalarının 50 yılı aşkın tarihinde yalnızca üç devletler arası şikayet sözleşme mekanizmaları tarafından kaydedilmiş (yani iddiaların yerindeligi temelinde kabul edilebilir bulunmuştur). Tümü 2018 yılında İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (IAOKK) tarafından kaydedilen üç devletler arası şikayet aşağıdakilerdir:

- Katar Devleti / Suudi Arabistan Krallığı
- Katar Devleti / Birleşik Arap Emirlikleri
- Filistin Devleti / İsrail Devleti

Yukarıdaki vakalar hakkında, çeşitli dosyalar ve komitelerin benimsediği kararlar da dahil daha fazla bilgi için bakınız: [IAOKK devletler arası şikayetler internet sayfası](#)

ÇHS Bildirim Prosedürüne dair İP (M. 12), ESKHUS-İP (m. 10), GİHUS (M. 76), IAOKUS (M. 11), İKS (M. 21), MSHUS (M. 41) ve ZKK (M. 32) kapsamında ilgili sözleşmenin hükümlerini tam olarak yürürlüğe koymayan devletlere karşı şikayette bulunulabilir. Bu prosedüre başvurulabilmesi için şikayet konusu devletin ilgili komitenin yetkili olduğunu tanımış olması bir ön koşuldur. IAOKUS (M. 11-13) ve MSHUS (M. 41-43) kapsamında devletler arası şikayetlerin bu maksatla oluşturulan bir uzlaşma komisyonu aracılığıyla çözüme kavuşturulması için bir prosedür oluşturulmuştur.

CEDAW (M. 29), GİHUS (M. 92), IAOKUS (M. 22), İKS (M. 30) ve ZKEUS (M. 42) kapsamında bir sözleşmenin yorumlanmasından veya uygulanmasından kaynaklanan devletler arası anlaşmazlıkların müzakere veya arabuluculuk yoluyla çözüme kavuşturulması için hükümler bulunmaktadır. Her ne kadar sözleşmeleri onayladıkları sırada devletler bir bildirgeyle bu prosedürün dışında kalmayı tercih edebilirse de, bu durumda karşılıklılık ilkesi, yani her devletin aynı prosedüre tabi olması gerekliliğinde ötürü başka devletlere karşı şikayette bulunamazlar.

Soruşturma prosedürü

ÇHK, EKHK, ESKHK, İKK ve KKAÖK taraf devletlerce insan haklarının “ciddi, ağır ve sistemli” ihlallerine dair iyi temellendirilmiş iddialara yönelik soruşturma başlatabilirler. Tüm soruşturma süreci gizli olup, ilgili devletle istişare içinde gerçekleştirilir. Bireysel şikayetlerde olduğu gibi, sözleşme mekanizmaları yalnızca taraf devletin yetkisini tanıdığı durumlarda soruşturma başlatabilir²⁴.

ÇHK, EKHK, ESKHK, İKK, KKAÖK veya ZKK (ESKHK için taraf devletin ESKHUS-İP'nün 1. maddesi kapsamında beyanda bulunduğu durumda) taraf devletlerin sistemli hak ihlallerine dair güvenilir bilgi edindikleri durumlarda öncelikle taraf devleti komitenin edindiği bilgilere dair gözlemlerde bulunarak işbirliği yapmaya çağırabilirler. Bu bilgiler ışığında komite bir veya daha çok üyesini gizli bir soruşturma yürütmek ve acil bir rapor sunmakla görevlendirebilir. Komite üyeler ilgili devletin onayla ülke ziyaretleri gerçekleştirebilirler.

Komitenin bulgu ve tavsiyeleri ilgili devlete iletilir. Devletin yanıt vermesi ve komiteyi soruşturma prosedürü sonucunda alınan tedbirler hakkında bilgilendirmesi için altı aylık bir zaman sınırı tanınır. Komite, devletle istişare etmek koşuluyla, sürecin özetine yıllık raporunda yer verebilir.

STÖ'ler sözleşme mekanizmalarının soruşturma prosedürünü başlatmasını sağlamak adına sözleşme mekanizmalarına insan haklarının sistemli ihalleri hakkında kıymetli bilgiler sunabilirler.

24 Bir devlet CEDAW-İP, ÇHS- Bireysel Bildirimlere dair İP, EKHS-İP, ESKHUS-İP, İKS veya ZKEUS sözleşmelerini onayladığında ilgili komitelerin herhangi bir zamanda soruşturma prosedürlerini başlatma yetkisini tanımış olur. EKHK-İP'nin 6. maddesi ve ZKEUS'nin 33. maddesi kapsamında bu tanıma kendiliğinden gerçekleşir. Ancak diğer sözleşmelerde devletlere bazı hükümlere tabi olmama hakkı tanıyan hükümler bulunur. Bu hükümler uyanınca taraf devletler ilgili komitelerin bu prosedürü yürütme yetkisinden onaylarını geri çekebilirler. Geri çekme CEDAW-İP'ni 10. maddesi, ÇHS- Bireysel Bildirimlere dair İP'nin 13. maddesi ve İKS'nin 28. maddesi uyanınca açık bir beyanla yapılır. ESKHUS-İP'nün 11. maddesi komitenin bu yöndeki yetkililiğini tanıdığını beyan ederek prosedüre dahil olmayı seçmesine olanak tanır.

Erken uyarı ve acil eylem prosedürü

Sözleşme mekanizmaları erken uyarılar ve acil eylemler yoluyla bir ülkedeki insan hakları durumunun daha da kötüleşmesini önleyici adımlar atabilirler.

Erken uyarılar gerçekleşmesi an meselesi veya olası sözleşme ihlallerini engellemek için kullanılır ve genelde erken uyarılara insan hakları ihlalleri gerçekleşmeden önce başvurulur.

Acil eylemler acil bir insan hakları durumuna veya sözleşme ihlaline çare olarak kullanılır ve ihlalin gerçekleşmesinden sonra benimsenir. Erken uyarılar - EKHK ve IAOKK'nin acil insan hakları sorunlarının kötüleşmesini engellemeyi amaçlayan erken uyarı yetkisi ve yerleşmiş prosedürü vardır.

Acil eylemler - EKHK, IAOKK ve ZKK'nin acil insan hakları sorunlarının kötüleşmesini engellemeyi amaçlayan erken uyarı yetkisi ve yerleşmiş prosedürü vardır.

- IAOKK için acil eylem prosedürünün amacı derhal ilgilenilmesi gereken sorunlara yanıt vererek IAOKUS'nin ciddi ihlallerini önlemek veya sınırlı tutmaktır.
- Benzer biçimde, EKHK için erken farkındalık ve acil eylem prosedürlerinin amacı mevcut sorunların açık çatışmaya dönüşmesini önlemek ve önceden mevcut insan hakları sorunlarının tekrar baş göstermesini önlemektir. Prosedürler aynı zamanda derhal ilgilenilmesi gereken sorunları ele alarak sözleşmenin ağır ihlallerini önlemek veya böylesi ihlallerin sayı ve seviyesini düşürmektir.
- ZKK için acil eylem, sözleşme mekanizmasının taraf devletten kaybedilmiş bir kişinin aranması, bulunması ve kaybedilmenin araştırılmasına yönelik gereken tüm tedbirlerin derhal alınmasını talep etmesidir.

Sözleşme hükümlerinin ihlallerinin yoğun ve yaygın olduğu çok nadir durumlarda İH Komitesi ve İKS "özel incelemeler" gerçekleştirmiştir.

Bu metin hazırlandığı sırada (Haziran 2020), EKHK erken uyarı veya acil eylem prosedürlerini henüz kullanmamıştır.

Erken uyarı ve acil eylemlere örnekler:

- **IAOKK: [Komitenin benimsediği erken uyarılar ve acil eylemler listesi](#)**
- **ZKK: [Komitenin kaydettiği acil eylemler listesi \(Haziran 2022 itibariyle\) : ZKK'nin ilgili taraf devletlerden bulunması ve korunması için tedbir alınmasını talep ettiği kaybedilmiş kişiler listesi](#)**

İH Komitesi ve İKK Özel İncelemeleri

İH Komitesi ve İKK işkence, keyfi alıkoyma ve yargısız infaz gibi insan hakları ihlallerinin acil ve yaygın olduğu durumlarda nadiren amacına mahsus özel incelemeler gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında İsrail (İKK, 1998), Suriye (İKK, 2012) ve Burundi'ye (İKK, 2016) yönelik incelemeler yer almaktadır.

- İKK'nin Burundi'ye dair özel bir rapor üzerine sonuçları ve tavsiyeleri (2016)
- İKK'nin Suriye'ye dair özel bir rapor olmaksızın sözleşmenin uygulanmasına dair görüşleri (2012)
- İKK'nin İsrail'in ikinci periyodik raporuna dayalı sonuçları ve tavsiyeleri (1998)

Genel yorumlar/ tavsiyeler

İÖAK hariç tüm sözleşme mekanizmaları, bazen 'genel tavsiyeler' adıyla anılan genel yorumlar hazırlarlar. Genel yorumlar mekanizmaların izlediği sözleşmenin yorumlanmasına ilişkin yetkin rehberlik görevi görür.

Genel yorumlar bir sözleşmenin belli maddelerine yönelik esasa dair rehberlik sunabileceği gibi, devletlerin sözleşme mekanizmalarına raporlarında hangi bilgilere yer verilmesi gerektiği gibi daha genel rehberlik de sağlayabilirler. Genel yorumlarda aynı zamanda, ulusal insan hakları kurumlarının rolü, engelli kişilerin hakları, kadına yönelik şiddet ve azınlık hakları gibi daha geniş ve kesişen konulara da yer verilir. Genel yorumlar ve tavsiyeler yalnızca taraf devletlerin sözleşmeleri uygulamasına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda insan hakları savunucuları tarafından sözleşmenin tam uygulanmasını izlemek ve savunmak amacıyla kullanılarak hak sahiplerinin belirli haklara erişimini güçlendirir.

Genel yorumlar uzunlukları ve derinlikleri bakımından farklılık gösterebilir, bazen bir sözleşmenin belli hükümlerine "açıklayıcı yorum yapma" biçiminde olabilirler. Sözleşme mekanizmaları daha fazla tecrübe edindikçe veya belli bir alanda yaşanan yeni gelişmeler doğrultusunda genel yorumlar gözden geçirilebilir veya değiştirilebilir. Genel yorum ve tavsiyeler birden fazla sözleşme mekanizması tarafından ortaklaşa hazırlanabilir. Genel yorum ve tavsiyelerin hazırlanması ve benimsenmesi süreci, istişare, yazım ve benimseme olmak üzere üç aşamadan oluşur. Sözleşme mekanizmaları genelde STÖ'ler de dahil olmak üzere farklı paydaşlardan uzmanca önerileri genel yorumlarının yazım aşamasına dahil etmeyi seçerler.

Sözleşme mekanizmalarının genel yorum ve genel tavsiyeleri [OHCHR internet sitesinde](#) yer alan veri tabanında ve sözleşme mekanizmalarının kendi internet sitelerinde bulunabilir.

© Flickr: mjb

TABLO 4 SÖZLEŞME MEKANİZMALARININ FAALİYETLERİ

SÖZLEŞME MEKANİZMALARININ FAALİYETLERİ VE İŞLEVLERİ	SÖZLEŞME MEKANİZMALARINI										STÖ GİRDİSİ	
	IAOKK	ESKHK	İH KOMİTESİ	KKAÖK	İKS	İÖAK	ÇHK	GİK	EKHK	ZKK		
Devlet raporlarının incelenmesi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	Devlet raporlarının hazırlanmasına yönelik istişareler yoluyla Hem sorunlar listesinin benimsenmesi hem de asli inceleme için STÖ raporlarının sunulması yoluyla
Nihai gözlemler	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	Sözleşme mekanizması üyelerine ve sekreteryalara taslak tavsiyeler sunulması yoluyla
Bireysel bildirimler	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	Ma° durların şikayette bulunmalarına yardımcı olarak Ma° dur adına şikayette bulunarak
Devletler arası şikayetler	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	Geçerli de° il
Genel Yorumlar veya Genel Tavsiyeler	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	Genel tartışma günleri sırasında ilgili konuları gündeme getirerek Yazım süreci için bilgi ve yorumlar sunarak
Sistemli insan hakları ihlallerine dair iyi temellendirilmiş, iddiaları Ülke inceleme ziyaretleri yoluyla soru turma prosedürü	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	İlgili bilgilerin sunulmasıyla
Takip prosedürü	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	Uygulama ve takibin ilerlemesine dair bilgi sunma yoluyla Sözleşme mekanizmasının tavsiyelerinin devletçe uygulanmasını desteklemek ve izlemek
Erken uyarı ve acil eylem prosedürü	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	İhlallere dair bilgi sunmak

3. BÖLÜM

STÖ'LER SÖZLEŞME MEKANİZMALARıyla NASIL ETKİLEŞİME GEÇEBİLİR?

Sözleşme mekanizmasının üyeleri, görevlerini yerine getirmede STÖ girdilerinin önemini defalarca teyit etmiş ve STÖ'leri etkin katılım sağlamaya teşvik etmişlerdir.

İnsan hakları savunucularının sözleşme mekanizmalarına erişimi kolaydır. Sözleşme mekanizmalarıyla etkileşime geçmek için kuruluşunuzun ECOSOC danışma statüsü olmasına gerek olmadığı gibi Cenevre'de bulunmanız da gerekmez. BM akreditasyonu olmadan da sözleşme mekanizmalarına bilgi sunabilirsiniz ve mekanizmalarla etkileşim için hukuk uzmanı olmanıza gerek yoktur. Sivil toplumun sözleşme mekanizmalarının çalışmalarına katkıda bulunmasının hem resmi kurumsal yollarla hem de gayri resmi yollarla çok sayıda yöntemi vardır. Sözleşme mekanizmalarının çoğunun STÖ'lerin çalışmalarına katılmasına özgü rehber kuralları bulunmaktadır²⁵.

Mevcut fırsatlardan tam anlamıyla yararlanabilmek adına STÖ'ler sözleşme mekanizmalarının çalışmalarıyla etkileşimlerini, özellikle de komitelerin devletlerle etkileşimleri de bu biçimde olduğundan, mümkün olduğunca yapıcı ve karıştıktan kaçınan bir bakış açısıyla değerlendirmelidir. Böyle bir yaklaşımın devletlerle gerçek etkileşim sağlayarak ve onları insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmeye teşvik ederek somut kazanımlar sağlamsı daha olasıdır.

Resmi katılım yolları sayesinde STÖ'ler sözleşme mekanizmalarının çalışmalarının hemen her aşamasında girdi sağlayabilirler (bakınız [Tablo 4](#)). Bunlar aşağıda detaylarıyla açıklanmıştır.

Raporların ele alınması

STÖ'ler raporlama sürecinin çok sayıda kritik aşamasında girdi sağlayabilirler:

Devlet raporunun hazırlanması

STÖ'ler, söz konusu devletin tüm paydaşların katılımını teşvik etmesi halinde devlet raporunun yazım sürecinin öncesinde gerçekleştirilen ulusal istişarelere katılmaya davet edilebilirler.

²⁵ Rehber kurallar için sözleşme mekanizmalarının internet sitelerine bakınız.

Bu durumda devletin rapor hazırlama sürecine değerli bilgi ve tavsiyeler sağlayabilirler. Maalesef, tüm devletler STÖ'lerin ulusal istişare süreçlerine katılımını sağlamak için gerekli çabaları göstermemekte, dolayısıyla STÖ'lerin yaklaşımları ve bilgileri sıklıkla devlet raporunda yer almamaktadır. Sözleşme mekanizmaları, nihai gözlemleri aracılığıyla devletin raporunu hazırlamada uyguladığı istişare sürecine dikkat çekerek devletleri kapsamlı ve kapsayıcı ulusal istişare süreçleri yürütmeye teşvik etmeye çalışmaktadır.

STÖ girdileri ve raporlar

Devlet raporunun hazırlanmasında yer almış olup olmadıklarına bakılmaksızın, **STÖ'ler ve herhangi kişi veya kuruluşlar ilgili sözleşmenin ulusal uygulamasına dair kendi bulgularına ve görüşlerine dayanan raporlarını sözleşme mekanizmalarına sunabilirler.** Bu raporlar komite üyelerinin ülkedeki insan hakları durumu hakkında daha kapsamlı fikir edinmesini sağladıklarından son derece önemlidir. İlgili sözleşme mekanizmasının oturumundan önce kapsamlı bir rapor sunacak zaman veya kaynaklara sahip olmayan STÖ'ler de en azından sözleşmenin dikkat edilmesi gereken kilit konuların altını çizen özet bilgiler sunma imkanını değerlendirebilirler. Bunun yanı sıra, STÖ raporlarında sözleşme mekanizmalarının devlet raporunu incelemeleri sırasında faydalanabilecekleri önerilen sorular ve tavsiyelere yer verilebilir.

STÖ'ler ayrıca komitenin her devlet için **sorunlar listesi** hazırlamada kullanabileceği yazılı bilgiler ve bu imkanı tanıyan sözleşme mekanizmalarına RÖSL ile ilgili yazılı bilgiler sunabilirler. Bu listeler incelemenin odaklandığı noktaları etkileyebileceğinden, bu da STÖ girdileri için değerli bir fırsattır.

Mali - ESKHK incelemesinden önce yazılı STÖ girdileri ve incelemeye STÖ katılımı

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin (ESKHK) 2018 yılında Mali'ye yönelik incelemesi, daha önceki incelemelerinde doğrudan ESKHK ile etkileşime geçmeyen Mali'nin, sözleşmeyi onaylamasından bu yana geçen 40 yıl içerisinde STÖ'lerin incelemeye katılımı için elde edilen ilk fırsat olmuştur.

Bir STÖ olan Mali İnsan Hakları Savunucuları Koalisyonu (Coalition Malienne des Défenseurs des Droits Humains - COMADDH) incelemesinden önce ESKHK'e yazılı bilgi sunmuş ve oturuma katılmıştır. COMADDH'nin insan hakları savunucularına yönelik önerdiği tavsiye ESKHK tarafından öncelikli bir tavsiye olarak belirlenmiştir. Bunun anlamı Mali devletinin bu tavsiyeyi belirli bir süre içerisinde uygulaması gerekeceği ve komitenin uygulamayı değerlendirmek için bir takip incelemesi gerçekleştireceğidir.

Bu süreç, bir STÖ tarafından incelemeden önce sunulan yazılı girdilerin, devletin incelenmesi sırasında katılımın ve ESKHK üyeleriyle etkileşimin bir araya gelmesiyle insan hakları savunucularına yönelik bir tavsiyenin benimsenmesine nasıl hatırı sayılır katkı sağlanabildiğine iyi bir örnektir.

- [Mali İnsan Hakları Savunucuları Koalisyonunun ESKHK'ne Başvurusu \(2018\) \(Fransızca\)](#)
- [IHUS basın açıklaması \(2018\) \(Fransızca ve İngilizce\)](#)
- [ESKHK'nin nihai gözlemleri \(2018\) \(Fransızca\)](#)

Meksika - İşkenceye Karşı Komiteye (İKK) alternatif STÖ raporu

100'ü aşkın STÖ'nün üye olduğu bir koalisyon Meksika'nın 2019 yılında gerçekleşen yedinci periyodik incelemesi sırasında İKK'na alternatif rapor sunmuştur. Bu gölge rapor geniş bir yelpazede yer alana ulusal ve uluslararası STÖ'lerin girdilerine dayalı olarak hazırlanmıştır. Bir koalisyon olarak çalışmaları STÖ'lerin çok sayıda konuyu ele almasını sağlamış ve sözleşmenin tüm hükümlerine denk gelen kapsamlı bir raporun hazırlanmasıyla sonuçlanmıştır. Rapor komitenin nihai gözlemlerinde bir dizi hedefe yönelik tavsiyede bulunmasına doğrudan katkı sağlamıştır.

- [Meksika STÖ koalisyonunun İKK'na alternatif raporu \(2019\)](#)
- [Alternatif raporun yönetici özeti \(2019\)](#)
- [Dünya İşkenceyle Mücadele Örgütü OMCT\) basın açıklaması \(2019\)](#)
- [İKK nihai gözlemleri \(2019\)](#)

Tüm sözleşme mekanizmaları yazılı bilgilerin sunulması için son teslim tarihleri belirler (bakınız [Tablo 5](#)). Teslim tarihleri bilginin ülke incelemesine, sorunlar listesine veya RÖSL'ne yönelik olduğuna göre değişiklik gösterebilir. STÖ'lerin bilgileri sekreteryalara elektronik formatta sunması gerekmektedir (basılı kopyalar artık gerekli değildir). ÇHK ve ESKHK'nun STÖ raporlarının sunulması için özel çevrim içi platformları mevcut olup, ÇHK'nun platformunun hosting hizmetleri Child Rights Connect²⁶ isimli STÖ, ESKHK'nun platformununki ise BMİHYK²⁷ tarafından gerçekleştirilmektedir.

STÖ bilgileri, ilgili devletin ele alınmasından önce her komitenin üyeleri için BMİHYK tarafından hazırlanan ilgili ülke dosyasına girilmektedir.

26 <https://childrightsconnect.org/upload-session-reports/>

27 <https://cescrsubmissions.ohchr.org/Account/Login.aspx?ReturnUrl=%2f>

Sözleşme mekanizmalarına sunulan bilgiler genelde kamuya açık sayılmakta olup, gizli tutulmalarına yönelik bir talep olmadığı durumda BMİHYK'nin internet sitesinde yayımlanmaktadır.

TABLO 5 YAZILI BİLGİLER İÇİN TESLİM TARİHLERİ

SÖZLEŞME MEKANİZMASI	PERİYODİK İNCELEME - BİLGİ SUNMA TESLİM TARİHLERİ
ÇHK	Ülke incelemeleri için: oturumdan iki hafta öncesi Sorumlar listesi için: ilgili oturum öncesi çalışma grubundan üç ay öncesi
EKHK	Ülke incelemeleri için: Komitenin oturumundan bir ay öncesi Sorumlar listesi için: oturumdan bir ay öncesi*
ESKHK	Ülke incelemeleri için: oturumdan altı hafta öncesi Sorumlar listesi için: oturum öncesi çalışma grubundan on hafta öncesi
GİK	Ülke incelemeleri için: Komitenin oturumundan iki hafta öncesi RÖSL için: oturumdan iki hafta öncesi Sorumlar listesi için: oturumdan iki hafta öncesi
IAOKK	Ülke incelemeleri için: oturumdan üç hafta öncesi Temalar listesi için oturumdan sekiz hafta öncesi Erken uyarı veya acil eylem talepleri için: oturumdan üç hafta öncesi
İH Komitesi	Ülke incelemeleri için: oturumdan dört hafta öncesi RÖSL için: oturumdan on iki hafta öncesi
İKK	Ülke incelemeleri için: oturumdan iki hafta öncesi RÖSL için: oturumdan on hafta öncesi Sorumlar listesi için: oturumdan on hafta öncesi
KKAÖK	Ülke incelemeleri için: Komitenin oturumundan üç hafta öncesi Sorumlar listesi/RÖSL için: oturum öncesi çalışma grubundan altı hafta öncesi
ZKK	Ülke incelemeleri için: Komitenin oturumundan iki hafta öncesi Sorumlar listesi için: oturumdan on hafta öncesi

Sözleşme mekanizmasının oturumuna katılım

STÖ temsilcileri sözleşme mekanizmalarının genel oturumlarına genelde gözlemci olarak katılırlar. Bunun için ilgili komitenin sekreteryasından önceden akreditasyon almış olmaları gerekir. STÖ'ler sözleşme mekanizması ve ilgili devlet arasındaki resmi diyaloga katılamazlar.

STÖ'lerin sözleşme mekanizmalarının üyeleriyle etkileşimi için çok sayıda gayri resmi yol bulunmaktadır. STÖ'ler ana oturumlar öncesinde veya sırasında komite üyeleriyle gayri resmi toplantılar yapabilirler, paralel etkinlikler ve diğer STÖ toplantıları sayesinde veya sözleşme mekanizmalarının toplantı mekanlarının genelde Palais Wilson veya Palais des Nations'un koridorlarında etkileşimlerde bulunabilirler. Komite üyeleri genelde etkileşime sıcak bakar ve STÖ temsilcileriyle bilgi ve fikir paylaşımı fırsatlarını memnuniyetle karşılarlar.

İnternet yayını

Sözleşme mekanizmalarının tüm oturumları canlı yayımlanır ve kayıtları [UN Web TV internet sitesinde](#) tutulur. Her sözleşme mekanizmasının UN Web TV internet sitesinde kendi sayfası vardır ve bu sayfalarda kayıtlara oturma göre listelenmektedir.

Birleşmiş Milletlerin tüm kamuya açık oturumları canlı yayımlanır ve yayın kayıtlarına <http://webtv.un.org/> adresinden erişilebilir.

Brifingler

STÖ'ler sözleşme mekanizması oturumlarının öncesinde veya oturumlar sırasında gerçekleştirilen brifinglere katılabilirler. Brifingler gayri resmi veya sözleşme mekanizmalarının resmi oturumlarının bir parçası olabilir. Örneğin ESKHK STÖ'lerin katılımına açık bir oturum öncesi brifing düzenler ve STÖ'ler bu brifingde sözlü veya yazılı sunumlar yapabilirler. Sözleşme mekanizmalarının çoğu resmi oturumları sırasında düzenlenen çeviri destekli özel oturumlarda STÖ temsilcilerinin komite üyelerini sözlü olarak bilgilendirmesine izin verir²⁸. Bazı sözleşme mekanizmaları için²⁹ STÖ'ler BMİHYK'nin "öğle yemeği" brifingleri komite üyelerinin davetli olduğu düzenlemesini talep edebilirler.

Öğle yemeği saatleri sözleşme mekanizmalarının resmi çalışma saatlerinin dışında kabul edildiğinden, komite üyeleri katılıp katılmayacaklarına kendileri karar verir ve çeviri desteği sunulmaz. Bizzat katılmayacak STÖ temsilcileri için bazen bu tür gayri resmi toplantılara Skype üzerinden katılmaları için düzenlemeler yapılabilir.

---

28 Sivil toplumla etkileşim için özel olarak düzenlenen oturum öncesi toplantıları olan ÇHK hariç inceleme gerçekleştiren tüm sözleşme mekanizmaları bu imkanı sunmaktadır.

29 EKHK, ESKHK, GİK, IAOKK, İH Komitesi, KKAÖK ve ZKK

TABLO 6 SÖZLEŞME MEKANİZMALARI İÇİN STÖ BRİFİNGLERİ

SÖZLEŞME MEKANİZMASI	PERİYODİK İNCELEME- SÖZLEŞME MEKANİZMASI OTURUMLARI SIRASINDA ETKİLEŞİM FIRSATLARI
ÇHK	Bilgi sunan STÖ'ler, diğer komitelerde olduğu gibi SL/RÖSL benimsenmesine değil devlet dışı aktörlerle komite arasında etkileşime ayrılmış olan oturum öncesi çalışma grubuna davet edilir.
EKHK	<ul style="list-style-type: none"> Genelde oturumun her haftasının ilk gününde düzenlenen sözlü brifingler STÖ'ler gayri resmi kahve arası veya öğle yemeği brifingleri veya yan etkinlikleri düzenleyebilirler.
ESKHK	<ul style="list-style-type: none"> Oturum öncesi çalışma grubunun ilk günü sırasında yazılı bilgi sunmuş olan STÖ'ler tarafından (SL/RÖSL için) sözlü brifing. Oturumun ilk gününün öğleden sonrası yazılı bilgi sunmuş olan STÖ'lerin sözlü brifinglerine ayrılmıştır (incelemeler için) Yazılı bilgi sunmuş olan STÖ'ler incelemenin ilk gününden önceki gün öğle yemeği brifingleri düzenleyebilir.
GİK	<ul style="list-style-type: none"> Oturumun ilk gününde sözlü brifingler. STÖ'ler bir saatlik gayri resmi öğle yemeği brifingleri düzenleyebilir.
IAOKK	<ul style="list-style-type: none"> STÖ'ler oturumun her haftasının ilk gününde gerçekleştirilen toplantılarda komiteye bilgi verebilir. STÖ'ler incelemenin öğleden sonra başlamasından hemen önce inceleme altındaki devletlere dair öğle yemeği brifingleri düzenleyebilir.
İH Komitesi	<ul style="list-style-type: none"> Oturumun her haftasının ilk gününde devlet başına yarım saatlik sözlü brifingler. STÖ'ler incelemenin öğleden sonra başlamasından hemen önce inceleme altındaki devletlere dair öğle yemeği brifingleri düzenleyebilir.
İKK	<ul style="list-style-type: none"> Devlet incelemesinin gerçekleşeceği günün öncesindeki gün devlet başına bir saatlik sözlü brifingler Yazılı bilgi sunmuş olan STÖ'lerin komiteyi bilgilendirmesi için kapalı brifingler düzenlenebilir
KKAÖK	<ul style="list-style-type: none"> Oturum öncesi çalışma grubunun ilk günü sırasında STÖ'ler tarafından (SL/RÖSL için) sözlü brifing Oturumun her haftasının ilk gününde sözlü brifingler (incelemeler için) Gayri resmi brifingler sekreteryayla iletişime geçerek düzenlenebilir

STÖ koalisyonları ve koordinasyon

STÖ koalisyonları veya ağları STÖ raporlarının yazım süreci ve sözleşme mekanizmalarıyla ilgili diğer faaliyetlerin koordinasyonunda kilit rol oynar.

Örneğin Child Rights Connect, ÇHS'nin uygulanmasını desteklemek için 60'ı aşkın uluslararası STÖ'yle çalışmakta, STÖ'lerin yazılı başvurularını koordine etmekte ve komitenin çalışmalarında yardımcı olacak diğer görevleri yerine getirmektedir. Bir başka uluslararası kuruluş olan IWRAW-Asia Pacific, KKAÖK'nin Cenevre'deki oturumlarına paralel olarak STÖ'ler için eğitim oturumları düzenler ve aynı zamanda komiteye sunulan STÖ raporlarının koordinasyonunu üstlenir. Centre for Civil and Political Rights (Medeni ve Siyasi Haklar Merkezi) İH Komitesine bilgi sunmak isteyen STÖ'lere yardımcı olabilir ve İH Komitesine paydaş raporlarının sunumunu kolaylaştırmak için STÖ'lerle kendi ülkelerinde çalıştaylar düzenler. International Disability Alliance (Uluslararası Engelliler İttifakı) ve International Movement Against Discrimination and Racism (Ayrımcılık ve Irkçılığa Karşı Uluslararası Hareket) de EHKH ve IAOKK için benzer roller oynarlar.

STÖ koordinasyonu STÖ'lere sözleşme mekanizmalarıyla etkileşim için sunulan sınırlı yer ve zamanı en iyi şekilde değerlendirmek için vazgeçilmez bir unsurdur, aynı zamanda sözleşme mekanizmalarına sunulan bilgilere daha fazla ağırlık kazandırır.

Tavsiyelerin takibi

STÖ'ler sözleşme mekanizmalarının tavsiyelerini çok sayıda yönetme izleyerek takip edebilirler. Devletin sözleşme mekanizmalarının nihai gözlemlerini ve tavsiyelerini uygulama çabalarını izleyerek bu bilgileri resmi başvurular veya gayri resmi yollarla sözleşme mekanizmalarına iletebilirler.

Takip raporu hazırlamak STÖ'lerin taraf devletin nihai gözlemleri uygulama seviyesini ölçmede sözleşme mekanizmalarına yardımcı olabileceği en önemli yollardan biridir.

STÖ'ler aynı zamanda ulusal seviyede sözleşme mekanizmalarının nihai gözlemlerin yaygın olarak bilinmesini sağlamada ve onlara dikkat çekmede yardımcı olabilir böylelikle sözleşme mekanizmalarının çalışmalarının görünürlüğünü artırabilir. Bunu yapmak için izlenebilecek pek çok yoldan bazıları basın toplantıları düzenlemek veya medyanın dikkatini başka yöntemlerle çekmek ve nihai gözlemleri sivil topluma, mahkemelere ve yerel yönetimlerin üyelerine ulaştırmaktır.

Konuların kısa gazete yazıları veya başka kamusal mecralar aracılığıyla tanıtılması, sözleşme mekanizmasının tavsiyeleri hakkında kamuoyu oluşturabilir.

Sivil toplum bileşenleri nihai gözlemlerin uygulanması için devlet kurumlarıyla lobicilik yapabilir. Buna devlet görevlileri ve STÖ'lerle toplantı ve konferanslar düzenlemek, milletvekilleriyle baş başa görüşmeler, veya devlet delegasyonu üyeleriyle sözleşme mekanizmasının tavsiyelerini ele almak dahildir. STÖ'ler özellikle de önceliklendirilmiş ve (sözleşme mekanizmasının uygulamasına göre) altı ay veya bir yıl içerisinde takibe konu olacağı tespit edilmiş tavsiyelere vurgu yapmalıdır. Tanınan kısa süreyle birlikte önerilerin önceliklendirilmiş olması devletler üzerinde uygulanmaları için ek baskı oluşturabilir ve devletlerin kısa ve uzun vadeli hedeflerini tespit etmelerine yardımcı olabilir.

Son olarak STÖ'lerin devletle birlikte çalışarak nihai gözlem ve tavsiyelerin uygulanmasını sağlama ve yasa veya politika reformlarını destekleme rolü de vardır. STÖ'ler sözleşme mekanizmasının nihai gözlem ve tavsiyelerini kendi bölgesel, ulusal ve yerel seviye çalışmalarına rehber olarak kullanabilirler.

Bireysel bildirimler

STÖ'ler sözleşme mekanizmalarına şikayette bulunmak isteyen mağdurlara yardımcı olarak, hatta mağdurlar adına şikayette bulunarak ulusal düzeyde önemli bir rol oynayabilirler.

Şikayet sahibinin hukuki danışmanlığa erişimi olmadığı durumlarda bu özellikle önemlidir. Bu gibi durumlarda hukuki uzmanlığı veya uluslararası insan hakları sistemine dair uzman bilgisi olan STÖ'lerin yardımı değerli olacaktır.

STÖ'ler ayrıca komitenin bildirimine dair kararının uygulanmasını takip ederek ve karara dair bilgiyi ilgili ülkede yayarak hayati öneme sahip hizmetler sunabilirler. STÖ'ler sözleşme mekanizmalarını bireysel bildirimlere dair görüş ve kararlarının nasıl uygulandığından haberdar etmelidir.

Diğer prosedürlere bilgi sunumu

STÖ'ler sözleşme mekanizmalarına soruşturma prosedürü sırasında veya erken uyarı ve acil eylem prosedürlerinin bir parçası olarak bilgi sunabilirler. Devlet raporu sunulmadığı halde devletin inceleme prosedürüne tabi tutulduğu durumlarda STÖ raporları daha da değerlidir. Bilgi sunmak STÖ'lerin sözleşme mekanizmasının çalışmasına yardımcı olmada izleyebileceği en önemli yollardan biridir.

Genel yorumlar/ tavsiyeler

Bazı sözleşme mekanizmaları belirli tema veya endişe verici sorunları tartışmak için "genel tartışma günleri" düzenlerler.

Bu genel tartışma günleri kamunun yanı sıra BM kuruluşları, devlet delegasyonları, STÖ'ler ve uzmanlar gibi dışarıdan katılımlara açıktır.

Tartışmanın olası bir sonucu sözleşme mekanizmalarının üyelerine genel yorumlarını hazırlamada yardımcı olmaktadır.

ESKHK 1992 yılından bu yana genel tartışma günleri düzenlemekte olup, bu günlerin pek çoğu genel yorumlara yansımıştır. IAOKK ise STÖ'ler dahil ilgili tüm paydaşların ırk ayrımcılığı ve IAOKUS ile ilgili bir konuda görüşlerini ifade edebileceği "tematik tartışmaları" belirli aralıklarla düzenlemektedir. ZKK de zorla kaybetmelere dair belirli konularda benzer tartışmalar düzenlemektedir. Böylelikle STÖ'ler genel bir yorumun içeriğine veya gerekliliğine yönelik girdi sağlayarak veya komite üyelerinin dikkatini tematik bir tartışma aracılığıyla endişe verici sorunlara çekerek komitelerin asli çalışmalarını etkileyebilirler.

Misillemeler

Sözleşme mekanizmalarınca periyodik incelemelere bilgi veya katkı sunmak devletiniz tarafından misillemeye uğramanızla sonuçlanabilir. Ulusal makamlar maalesef sözleşme mekanizmalarıyla işbirliği yapan kuruluş ve bireyleri hedef almakta ve onlara yönelik misillemelerde bulunmaktadır. Misillemeye karşı alabileceğiniz bir dizi önleyici ve düzeltici tedbirden bazıları şöyledir:

- Başvurunuzun gizli tutulmasını ve BMİHYK internet sitesinde yayımlanmamasını talep edebilirsiniz.
- İlgili sözleşme mekanizmasının üyeleriyle gizli ve kapalı toplantılar talep edebilirsiniz. Bu gibi talepler sözleşme mekanizmasının BMİHYK bünyesindeki sekreteryasına doğrudan ve/veya sözleşme mekanizması üyelerince desteklenen bir STÖ olan Sözleşme Mekanizmaları için TB-Net üyelerinin desteğiyle yapılabilir.
- İncelemeler sırasında devlet delegasyonunu üyeleri tarafından izin verilmeksizin fotoğraf veya video kaydı alınması da dahil olmak üzere her türlü tehdit ve yıldırım olayını, BMİHYK Sekreteryası aracılığıyla derhal misillemelere dair sözleşme mekanizması irtibat kişisine bildirin.

- BM Sözleşme Mekanizmalarıyla işbirliği yapmış herhangi birine karşı yıldırı veya misillemeleri bildirmek için gereken iletişim bilgileri dahil olmak üzere misillemeler hakkında daha fazla bilgi için sözleşme mekanizmalarının misillemeler konusuna ayrılmış internet sayfasını³⁰ ziyaret edebilirsiniz.

Dostane çözümler

San José Rehber İlkeleri misillemeleri önlemek ve misillemelere çözüm bulmaya yönelik sözleşme mekanizması eylemlerinin etkililiğini ve etkinliğini artırmanın yanı sıra odak kişi/raportörlerin işlevlerini belirlemeye yönelik pratik rehberlik sunmaktadır. Rehberlik kullanıcıları için şunları amaçlamaktadır: 1) Sözleşme mekanizmaları sistemi genelinde tutarlılık sağlamak; 2) Yıldırı eylemlerine yönelik iddia ve şikayetleri almak ve değerlendirmek; 3) En uygun eylem biçimini belirlemek; 4) Bilgi paylaşmak, destekleyici eylemleri kolaylaştırmak ve yaklaşımları birbiriyle uyumlu hale getirmek amacıyla misillemelere dair temas kişileri/raportörler ağının bir parçası olmak; 5) İyi uygulamalar hakkında bilgi toplamak.

Çoğu sözleşme mekanizması **[San José Rehber İlkelerini](#)** benimsemiştir ve yıldırı ve misilleme vakalarını bu çerçevede ele almaktadır. Bunun yanı sıra şu komiteler internet sitelerinde misillemelerin nasıl bildirileceğine dair rehberlik veya bilgi sunmaktadır: **[Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi](#)** (KKAÖK), **[Zorla Kaybedilme Komitesi](#)** (ZKK), **[İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi](#)** (IAOKK), **[İşkenceye ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele veya Cezalandırmaya Karşı Alt Komite](#)** (İÖAK), **[İşkenceye Karşı Komite](#)** (İKK), **[Engelli Kişilerin Hakları Komitesi](#)** (EKHK) ve **[Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi](#)** (GİK).

---

30 <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/Reprisal.aspx>

DiĞER BM MEKANİZMALARıyla İŞBİRLİĞİ

Birleşmiş Milletler'in ana insan hakları mekanizması olan İnsan Hakları Konseyi, yetki ve sorumluluklarını belirleyen Genel Kurulun 60/251 sayılı kararıyla kurulmuştur. Devletler arası ve uzman değil, siyasi bir mekanizma olan konsey 2006 yılında kurulmuştur.

Her ne kadar insan hakları mekanizmaları ve konsey birbirinden çok farklı mekanizmalar olsa da, çalışmalarının birbirinin alanını desteklemesi önemlidir.

Sözleşme mekanizmaları konseyle, konseyin iki prosedürü olan Evrensel Periyodik İnceleme (EPI) ve özel usuller üzerinden etkileşimde bulunurlar.

Evrensel Periyodik İnceleme

İnsan Hakları Konseyinin kurulmasına yönelik Genel Kurulun 60/251 sayılı kararının 5(e) paragrafı uyarınca Evrensel Periyodik İnceleme (EPI) olarak bilenen yeni bir süreç oluşturulmuştur. İsminden de anlaşılacağı üzere EPI tüm BM üyesi devletlerin insan hakları sicilinin dört buçuk yılda bir konseyin tüm üyelerinden oluşan bir çalışma grubu tarafından incelendiği bir süreçtir. EPI sürecinin başat ilkesi "tüm devletlerin evrensel olarak kapsanması ve eşit davranılmasıdır"³¹. EPI devletler arası bir süreç olup, diğer insan hakları mekanizmalarının çalışmalarını tekrarlamaya değil, tamamlamaya yöneliktir.

EPI sürecinin ilan edilmiş bazı hedefleri "fili insan hakları durumunun iyileştirilmesi"; devletlerin insan hakları yükümlülük ve taahhütlerini yerine getirmesi; devletlerin sağladığı olumlu gelişmelerin ve karşılaştıkları zorlukların değerlendirilmesi; devletin yükümlüklerini yerine getirme kapasitesinin güçlendirilmesi ve ilgili devletle istişare halinde teknik destek sağlanmasıdır.

İnsan Hakları Konseyi'nin 5/1 sayılı kararı uyarınca incelemenin temelini oluşturan belge ve araçlar aşağıdakilerdir:

- BM Şartı
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)
- **Devletin taraf olduğu insan hakları araçları**

31 Burada bir amaç, eski İnsan hakları Komisyonunun çalışmalarına sıklıkla yöneltilen "seçicilik" ve siyasetleştirme" iddialarından kaçınmaktır.

- Devletlerin kendi istekleriyle verdikleri söz ve taahhütler
- Geçerli uluslararası insancıl hukuk

Devletin taraf olduğu insan hakları araçlarının, yani sözleşmelerin uygulanması ve bunlara uyulması inceleme sürecinin gerçekleştirilmesinin en etkili ve somut temelini oluşturur ve EPİ ilgili ülkelerin mevcut insan hakları yükümlülüklerinin nasıl uygulanması gerektiğine odaklanmaktadır. EPİ süreci böylelikle sözleşme mekanizmasının uygulamayı izleme çabalarını pekiştirici bir mekanizma işlevi görerek sözleşme mekanizmasının çalışmalarını güçlendirmeye yönelik önemli bir fırsat sunmaktadır. EPİ'nin yukarıdaki hedefleri göz önünde bulundurulduğunda sağladığı en önemli avantaj, hem sözleşme mekanizmasının tavsiyelerine ağırlık kazandırmak hem de bunların yerine getirilmesi için gereken araçları sunmasıdır. EPİ'nin sunduğu teknik yardım ve kapasite geliştirme tedbirleri bu amaca hizmet etmektedir.

İlgili ülkenin insan hakları sicilinin değerlendirmesi üç bilgi kaynağına dayanır. Bunlar:

- Devletin hazırladığı bilgiler (20 sayfadan uzun olmamak kaydıyla)
- Sözleşme mekanizmasının ve konseyin özel usullerinin raporlarında ve ilgili ülkenin sicilini incelerken gerekebilecek diğer BM belgelerinde yer alan bilgileri içeren BMİHYK derlemesi (10 sayfa)
- Diğer ilgili paydaşlar tarafından sunulan ek ve güvenilir her türlü bilginin BMİHYK özeti (10 sayfadan uzun olmamak kaydıyla)

Devletin hazırladığı bilgilerin EPİ'ye **bilgi sunmaya yönelik** rehber kurallara uyması beklenir. Ulusal raporda hangi bilgilerin yer alacağı, rehber kurallara uygun olmak koşuluyla inceleme altındaki devletin takdirine bırakılmış olsa da, insan haklarının korunması ve desteklenmesine yönelik yasa ve politika çerçevesi hakkında arka plan bilgilerine ve uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin uygulanması ve bu bakımdan karşılaşılan zorluklar hakkında bilgilere yer verilmesi teşvik edilir.

Bu ikinci bilgi kaynağı, ilgili ülkenin insan hakları sicili hakkında sözleşme mekanizmalarınca EPİ Çalışma Grubuna sağlanan ve BMİHYK'nce özetlenen bilgilerle doğrudan ilişkilidir. Sözleşme mekanizmalarının çalışmalarını tekrarlamaması gereken EPİ, sözleşme mekanizmalarının çalışmalarını iki yolla destekleyebilir: Sözleşme mekanizmalarının tavsiyelerini **takip ederek** ve **pekiştirerek**; ve bu tavsiyelerin uygulanması için gereken **teknik işbirliği** ve mali yardımı sağlayarak Takip açısından EPİ süreci EPİ Çalışma Grubunun etkileşimli diyalog sırasında devletlerin sözleşme mekanizmalarının tavsiyelerini takibi konusunda sorular sormasını sağlar.

Sözleşme mekanizmaları da nihai gözlemlerinde devletlerin yükümlülüklerini uygulaması konusunda konuya özgü ve somut tavsiyeler sunmanın, EPI Çalışma Grubunun da bu bilgileri değerlendirecek olmasından ötürü önemini dile getirmişlerdir. En önemli insan hakları endişelerinin yeterince ilgi görmesini sağlamak için bu tavsiyelerin önceliklendirilmesi özellikle önemlidir.

Özel usullerle işbirliği

İnsan Hakları Konseyinin özel usulleri belirli bir tema veya ülke bazında insan hakları konusunda raporlama ve tavsiyelerde bulunmakla yetkilendirilmiş bağımsız insan hakları uzmanlarıdır. Sözleşme mekanizmaları ve özel usuller arasında **bilgi alışverişi** karşılıklı ve her iki tarafa da fayda sağlayan bir süreçtir.

Özel usuller devlet raporlarının incelenmesi için ellerindeki bilgileri sözleşme mekanizmalarıyla paylaşırlar ve bazı sözleşme mekanizmaları belli özel usullerle özellikle yakın işbirliği içinde bulunurlar. Örneğin İKK ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya cezalandırma Özel Raportörü ülkelere dair bilgileri ve İKK'ye gönderilen bireysel bildirimler hakkında bilgileri paylaşırlar ve yılda bir resmi olarak toplanırlar. ESKHK de konut hakkı, eğitim hakkı ve yerli halkların hakları konularına yönelik yakın ilişkiler geliştirmişlerdir. ZKK düzenli olarak Zorla ve İstek Dışı Kaybedimlerle Çalışma Grubuyla, EKHK engelli kişilerin hakları Özel Raportörüyle, GİK göçmen hakları Özel Raportörüyle, KKAÖK ise kadın hakları konusunda çalışan özel usullerle koordinasyon sağlamakta ve toplantı yapmaktadır³².

Özel usuller ve sözleşme mekanizmaları arasında diğer etkileşimler arasında özel usullerin sözleşme mekanizmalarının yıllık tematik tartışmalarının veya diğer düzenli toplantılarının oturumlarına katılımı sayılabilir. Örneğin KKAÖK kadına yönelik şiddet Özel Raportörü ve sağlık hakkı Özel Raportörüyle etkileşimde bulunmuştur. GİK özellikle de göçmenler Özel Raportörüyle etkileşimde bulunmuştur.

Her ne kadar özel usuller ve sözleşme mekanizmaları arasındaki işbirliği tematik alanlarda iyi işlese de, bu ülke bazında her zaman geçerli değildir. Sözleşme mekanizmalarınca yakın zamanda incelenecek ülkeler hakkında özel usullerin bilgi sağlaması veya her iki mekanizmaya da yapılan bildirimler gibi konularda bu mekanizmalar arasındaki bilgi alışverişi sistemli hale getirilmemiştir.

---

32 Kadına Yönelik Ayrımcılık Çalışma Grubu, Kadına yönelik şiddet Özel Raportörü ve İnsan ticareti özel raportörü

‘Sözleşme mekanizmalarını güçlendirilmesi süreci’ ifadesiyle Birleşmiş Milletlerin 10 insan hakları sözleşmesi mekanizmasının işleyişine yönelik süregiden inceleme süreci kastedilmektedir.

Bu inceleme sayesinde raporlama prosedürlerinin basit ve daha iyi işler hale getirilmesi; çalışma yöntemleri, mali meseleler ve sözleşme mekanizmalarının çalışmalarını ilgilendiren diğer konular hakkında uyum sağlanması hedeflenmektedir.

Tüm sözleşme mekanizmalarının başkanları yıllık toplantılarında bir araya gelerek faaliyetlerinin koordinasyonunu ve sözleşme mekanizmalarının hem tek tek, hem de toplu çalışmalarını nasıl iyileştirebileceklerini tartışırlar. Buna paralel olarak devletler ve sivil toplumla gayri resmi istişareler gerçekleştirirler.

Arka plan

Sözleşme mekanizmalarının geçtiğimiz 50 yıldaki gelişimi insan haklarının korunmasına yönelik kayda değer iyileştirmelere yol açsa da bazı büyük güçlükleri beraberinde getirmiştir. Bu güçlükler arasında inceleme bekleyen ve biriken bekleyen devlet raporları, bireysel bildirimler ve acil eylemler; devlet raporlarının öngörülemezliği; devletlerin raporlama ve uygulama gereksinimlerine yetersiz uyum göstermesi; sözleşme mekanizmalarının ve tavsiyelerinin (özellikle de ulusal seviyede) düşük görünürlüğü; çalışma prosedürlerinin çokluğu ve karmaşıklığı ve özellikle de Evrensel Periyodik İnceleme (EPI) olmak üzere diğer BM insan hakları mekanizmalarıyla sınırlı koordinasyon ve tamamlayıcılık sayılabilir.

- Devletler arası [eş-kolaylaştırıcılık](#) sürecini de içeren sözleşme mekanizmalarının 2020 incelemesi, yine 2020 yılında [bir rapor ve tavsiyelerle son bulmuştur](#). Sürecin temel etkisi sözleşme mekanizmaları genelinde öngörülebilir inceleme döngülerine kademeli geçiş olmuştur³³.

33 Bu belge hazırlandığı sırada henüz sözleşme mekanizması başkanlarının Haziran 2022’de verdikleri sözlerin uygulamadaki etkilerini ölçmek için çok erkendir. IH Komitesinin 2019 yılında öngörülebilir inceleme döngüsünü geçişinde, özellikle de Covid-19 pandemisi ve neden olduğu küresel seyahat engelleri sebebiyle kayda değer güçlükler yaşanmış, periyodik incelemeler takviminde büyük gecikmeler oluşmuştur. Daha fazla bilgi için yukarıda yer alan “Raporların ele alınması” bölümüne bakınız. Ayrıca bakınız: “Chaotic scheduling of UN Treaty Body reviews continues to deeply hamper NGO engagement” (“BM Sözleşme Mekanizması incelemelerinin zamanlama karmaşası STÖ etkileşimine büyük engel çıkartmaya devam ediyor”), ISHR, Şubat 2022, erişim için <https://ishr.ch/latest-updates/chaotic-scheduling-of-un-treaty-body-reviews-continues-to-deeply-hamper-ngo-engagement/>

- [Genel Kurulun 68/268 sayılı kararı almasıyla sonuçlanan Sözleşme Mekanizması güçlendirme süreci \(2009-2014\)](#)

Önceki öneriler:

- [Bağımsız Uzman Philip Alston'un raporu \(1988-1996\)](#)
- [BM Genel Sekreter'inin tek rapor önerisi \(2002-2006\)](#)
- [Yüksek Komiser Arbour'un tek kalıcı sözleşme mekanizması önerisi \(2006\)](#)

Mevcut durum

- [Tüm sözleşme mekanizmalarınca öngörülebilir inceleme döngülerinin benimsenmesine kademeli geçiş \(Haziran, 2022\)](#)
- [Sözleşme mekanizmalarının güçlendirilmesine yönelik BMİHYK internet sayfası](#)

Nasıl etkileşimde bulunabilirsiniz?

- Yedi uluslararası STÖ'den oluşan [BM Sözleşme mekanizmaları \(TB-Net\)](#) STÖ Ağının her bir üyesinin bir sözleşme mekanizmasıyla yakın ilişkisi vardır. Bu koalisyon ve diğer STÖ ağlarıncı çeşitli ortak inisiyatifler gerçekleştirilmektedir.
- Aynı zamanda gündemde STÖ'lerle etkileşim için genelde zaman ayrılan sözleşme mekanizmaları başkanlarının toplantısına doğrudan katılabilirsiniz. Sözleşme mekanizmalarının başkanlarının yıllık toplantılarına dair gündemi ve BMİHYK iletişim bilgilerini de içeren detaylar için [BMİHYK internet sitesine](#) bakabilirsiniz.
- Sözleşme mekanizmalarının güçlendirilmesiyle STÖ etkileşimi için diğer fırsatlar bu konuya ayrılmış [BMİHYK internet sayfasında](#) ve [BMİHYK haftalık haber bülteninde](#) bulunabilir.

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Anahtar kelimeler ve cümleler Tanım

Akreditasyon	Belirli kriterleri yerine getirmiş bir STÖ'ye BM toplantılarına katılması için yetkili bir organ tarafından 'yeterlilik belgeleri' verilmesi süreci.
Alternatif rapor	Bkz. 'STÖ raporu'.
Araştırma prosedürü	Bir sözleşme mekanizmasının bir taraf devlet tarafından sistematik insan hakları ihlallerinde bulunduğu hakkında geçerli nedenlere dayanan iddiaları araştırması prosedürüne verilen ad.
Basitleştirilmiş raporlama prosedürü (BRP)	Bkz. 'Raporlama öncesi sorunlar listesi'.
Bireysel bildirim	Bireyin bir taraf devlet tarafından sözleşmede sözü geçen haklarının ihlal edildiğine dair bireyin veya birey adına iletilen şikayet.
Çalışma grubu	Belirli bir sorunu ele almak üzere özellikle kurulmuş grup.
Çekince	Bir taraf devletin verdiği ve sözleşmenin bazı şartlarının yasal etkisinden devleti muaf tutan veya uygulanmasını değiştiren beyan.
Devlet raporu	Devletin sözleşmeden kaynaklı yerine getirmekle yükümlü olduğu yükümlülükler konusunda attığı adımlar hakkında sözleşme mekanizmasına düzenli aralıklarla sunması gereken rapor. 'Ulusal rapor' olarak da bilinir.
Dönemsellik	Taraf devletlerin sözleşme mekanizmasına sunacakları raporlar için sözleşme koşullarına göre hazırlanan zaman çizelgesini ifade eder.
Erken uyarı ve acil eylem prosedürleri	Bu prosedürler, IAOKK'nın bir ülkedeki insan hakları durumunun daha da kötüye gitmesini engellemesi için harekete geçmesine olanak tanır. ZKK'nın da bir acil eylem prosedürü vardır.
Evrensel periyodik inceleme	Belirli bir devletteki tüm insan hakları yükümlülüklerinin uygulanmasını kapsamlı biçimde inceleyen İnsan Hakları Konseyinin yeni bir mekanizması.
Genel oturum	Sözleşme mekanizmasının (veya diğer ilgili mekanizmanın) tüm komite üyelerinin katılımıyla gerçekleşen ve düzenli aralıklarla yapılan ana oturumudur.
Genel yorum/tavsiye	Sözleşmede sözü geçen bir hakkın kapsamı ile ilgili, hakkı izleyen bir sözleşme mekanizması tarafından, daha geniş tematik bir konu veya usul hakkında ilgili sözleşmenin uygulanmasına kılavuzluk edebilecek resmi yorum.

Devletler arası mekanizma	Üyeleri ulusal hükümetlerden oluşan siyasi organizasyon
İç hukuk yollarının kapanması	Yerel mahkemeler ve diğer şikayet prosedürleri gibi mevcut tüm ulusal mekanizmaların insan hakları ihlallerinin çözümü için kullanılmış olması anlamına gelir.
İhtiyari protokol	Sözleşmeyi onaylayan devletlere, bireysel bildirim prosedürleri gibi ek yasal zorunluluklar getiren, ana sözleşmeye bağlı ayrı bir sözleşmeyi ifade eder
İmza	Bir devletin bir sözleşme gelecekteki bir tarihte tam olarak bağlanacağını gösteren hazırlık aşamasını ifade eder.
İnceleme prosedürü	Taraf devlet raporunun olmadığı durumlarda bir sözleşme mekanizmasını ülkedeki durumu incelemekle yetkili kılan prosedür.
İnsan Hakları Konseyi	İnsan haklarını desteklenmesinden ve korunmasından sorumlu ana BM hükümetlerarası insan hakları mekanizması ve Genel Kurulun tamamlayıcı organı.
İnsan Hakları Konseyi	İnsan haklarını desteklenmesinden ve korunmasından sorumlu ana BM hükümetlerarası insan hakları mekanizması ve Genel Kurulun tamamlayıcı organı.
Katılım	Bir devletin halihazırda yürürlüğe girmiş bir sözleşmeye taraf olması
Nihai gözlemler	Bir sözleşme mekanizması tarafından devlet raporu incelendikten sonra sunulan resmi gözlemler ve tavsiyelerdir.
Onaylama	Bir devletin bir sözleşmenin şartlarına tam olarak bağlandığını ifade ettiği nihai ve yasal onay ifadesi.
Ortak temel belge	Taraf devlet tarafından sözleşme mekanizmalarına sunulan, ülke hakkında tüm sözleşmeler için geçerli olan genel bilgileri içeren belgeyi ifade eder. Ortak temel belge, çeşitli sözleşme mekanizmalarına devlet tarafından sunulan raporlardaki bilgilerin tekrarlanmaması amacıyla uygulanmaya başlanmıştır.
Oturum öncesi çalışma grubu	Genel oturum öncesi veya bir sonraki oturum öncesi, komitenin yapacaklarını planlamak üzere bir araya gelen alt komiteyi ifade eder.

Özel Usuller	Raporlar, etkileşimli diyaloglar ve ülke görevlendirmeleriyle belirli ülkelerdeki insan hakları sorunlarını veya belirli insan hakları temalarını incelemek, izlemek ve kamuya açık şekilde raporlamak için İnsan Hakları Konseyi tarafından görevlendirilen bağımsız uzmanlara verilen addır.
Paralel etkinlik	Bir veya daha çok STÖ tarafından belirli bir konu hakkında düzenlenen ve sözleşme mekanizmasının oturumlarına paralel biçimde gerçekleşen etkinlik ('yan etkinlik' olarak da bilinir).
Raporlama öncesi sorunlar listesi (RÖSL)	Devlet raporunu sunmadan önce sözleşme mekanizması tarafından hazırlanan ve bir sorunlar listesi içeren basitleştirilmiş raporlama prosedürüdür. Devlet tarafından sorunlar listesine verilen yanıtlar ülke raporunu oluşturur.
Rehber Kurallar	Her sözleşme mekanizmasının devlet raporlarının gerekli formatı ve içeriği hakkında tavsiyelerde bulunan yazılı kurallarını ifade eder.
Sorunlar/sorular listesi	Sözleşme mekanizması, ülke raporu ve uzman kuruluşlar ve STÖler tarafından sağlanan bilgilere dayanarak bir sorunlar/sorular listesi hazırlar; liste, sözleşme mekanizmasının devlet raporunu gözden geçireceği oturumdan önce taraf devlete iletilir.
Sözleşme mekanizması veya komitesi	Bir uluslararası insan hakları sözleşmesinin uygulanmasını izlemek üzere görevlendirilmiş bağımsız uzmanlar.
Sözleşme/anlaşma	Kendisine taraf olan devletlere bağlayıcı ve yasal yükümlülükler getiren uluslararası yasal mekanizmalar.
Sözleşmeye özel belge	İlgili sözleşmeyle ilgili konular hakkında bilgiler içeren ve ortak temel belgeyle (yukarıya bakınız) birlikte sunulan belge.
Sözlü bildirim	Bir sözleşme mekanizmasının genel oturumunda bir STÖ temsilcisi tarafından verilen resmi ifade.
Takip	Belirli bir ülkede bir sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili STÖ'ler tarafından sağlanan bilgileri ifade eder. 'Alternatif rapor' olarak da bilinir.
Taraf devlet	Diyalog, raporlama, soru/cevap, ülke ziyaretleri veya diğer yollarla bir devletin kendisine sözleşme mekanizmalarınca iletilen yükümlülük ve tavsiyeleri ne ölçüde yerine getirdiğinin izlenmesidir.

Teknik destek

BM ya da ikili olarak başka bir devlet tarafından devletlere belirli bir problem veya konunun daha etkili ele alınması için bilirkışı, teknoloji veya diğer uygun teknik kapasite yardımı yoluyla sunulan işbirliği önlemlerine verilen addır.

Uluslararası insan hakları yükümlölükleri

Taraf devletin saygı duymak, korumak ve yerine getirmekle yasal olarak yükümlü olduğu uluslararası insan hakları sözleşme veya sözleşmelerinin hükümleri.

Ülke raportörü görev komitesi

Sorunlar listesinin taslağını hazırlamak, delegasyona soru yönelmek ve devlet için nihai gözlemleri ifade etmek üzere birincil sorumluluğu üstlenerek ilgili devletin incelenmesinde öncü rol oynamak üzere görevlendirilmiş komite üyesi/ üyeleridir.

Yan etkinlik

Bkz. 'paralel etkinlik'.

Yapıcı diyalog

Genel oturumlarda komite üyeleri ve taraf devlet delegasyonu arasında, sorulara yönelik sözlü cevaplara ve ek bilgilerin paylaşımına alan tanıyan resmi bilgi paylaşımıdır.

Bir STÖ tarafından bir sözleşme mekanizmasına belirli bir konu hakkında sunulan resmi rapor.

Bir bireyin ya da grubun görevlendirmek veya üstlenmekle yetkili olduğu toplu amaçlar, yetkiler ve prosedürleri ifade eder.

Yürölüğe girme

Bir sözleşmenin sözleşmeyi onaylayan tüm devletler için yasal olarak bağlayıcı hale gelmesi.

For more information about our work
or any of the issues covered in this
publication, please visit our website:

www.ishr.ch

or contact us:

information@ishr.ch

www.facebook.com/ISHRGlobal

www.twitter.com/ISHRGlobal

www.youtube.com/ISHRGlobal

GENEVA OFFICE

Rue de Varembe 1, 5th floor
P.O. Box 16
CH-1211 Geneva 20 CIC
Switzerland

NEW YORK OFFICE

777 UN plaza, 7th floor
New York, NY 10017
USA